

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Географічний факультет

Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» З
ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАНУ ТА КАРТИ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу,
Групи 600
спеціальності Середня освіта
(географія)
Урсу Христина
Керівник: доц., к.геогр.н Ячнюк М.О.

До захисту допущено:
Протокол засідання
кафедри № 7
від «6» грудня 2022 р.
Зав. кафедри проф. Руденко В.П.

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ I.	РОЗГЛЯД ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАНУ ТА КАРТИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	6
1.1.	Аналіз програми шкільного курсу «Я досліджую світ» в новій українській школі	6
1.2.	Методи навчання «Я досліджую світ» в школі	14
1.3.	Орієнтування на місцевості, план і карта у методиці викладання	23
	Висновки до розділу I	32
РОЗДІЛ II.	ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАНУ ТА КАРТИ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	34
2.1.	Особливості вивчення «Я досліджую світ» у 4 класі	34
2.2.	Підготовка до проведення уроків «Я досліджую світ» з використанням плану і карти в сучасній початковій школі	37
	Висновки до розділу II	42
РОЗДІЛ III.	ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ТА МОНІТОРИНГ РІВНЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ МАТЕРІАЛУ	43
3.1.	Географічні інновації для молодшої школи	43
3.2.	Проведення моніторингу рівня запам'ятовування навчального матеріалу	47
	Висновки до розділу III	61
ВИСНОВКИ		62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		66

Вступ

Сучасний період розвитку нової української школи характеризується глибокими та різноманітними пошуками шляхів вдосконалення початкової освіти. Важливими напрямками такого реформування є досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних дисциплін, в тому числі «Я досліджую світ», що включає систему інтегрованих знань із різних природничих наук про об'єкти та явища живої й неживої природи і взаємозв'язки та залежності між ними. Дана дисципліна на доступному рівні відображає цілісну науково-природничу картину світу та місце у ній людини.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» – це новий курс, що з'явився у межах НУШ. Відповідно до програми він об'єднує 3 галузі: природничу, громадянську і історичну, соціальну й здоров'язбережувальну.

Метою курсу є формування у дітей цілісної картини світу під час опанування соціального досвіду.

На уроках учитель спонукає школярів самостійно ставити запитання, проводити дослідження, робити висновки, формулювати та обговорювати ідеї. Важливим елементом прививченні даного курсу є створення комфортного навчального середовища, де діти можуть вільно висловлювати свої думки, обговорювати та конструктивно критикувати ідеї один одного, де поважають думки один одного та не бояться говорити. Крім того, учні пропонують пояснення на основі досліджуваних фактів, використовують спостереження, планують та проводять експерименти, розробляють способи апробації своїх ідей, учаться використовувати способи перевірки, розширення і підтвердження думок, або набувають уміння відмовитися від хибної ідеї, навчаються презентувати результат своєї діяльності.

Зміст курсу закладає підвалини формування наукового світогляду, стилю мислення, розвитку екологічної думки. Але для розкриття ролі людини у пізнанні світу природи необхідно посилити практичний характер дисципліни.

Проблема використання плану і карти на уроках у початковій школі привертала увагу багатьох науковців з педагогічної науки: М.Ф. Бабія, С.В.Васильєва, О.Я. Герда, К.П. Угодовського, Г.Є. Ковальнової, Л.М. Кудояр, А.В. Усової та ін.

Педагогічні спостереження свідчать, що саме це питання не знайшло належного місця в шкільній практиці.

Тому, актуальність та недостатній рівень розробки названої проблеми в теорії та практиці початкової освіти зумовили вибір теми даного дослідження: "Особливості проведення уроків «Я досліджую світ» з використанням плану та карти в сучасній початковій школі".

Об'єкт дослідження – процес проведення уроків із використанням плану і карти у НУШ.

Предмет дослідження – навчально-виховний процес у НУШ.

Мета дослідження полягає у виявленні, науковому обґрунтуванні і експериментальній перевірці особливостей проведення уроків з використанням плану і карти, що забезпечують ефективність процесу формування природничих понять у дітей початкових класів в єдності навчання та інтелектуальному розвитку.

Відповідно до мети перед нами постали такі **завдання**:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми у теорії та практиці навчання.
2. Виявити та обґрунтувати особливості використання плану та карти на уроках «Я досліджую світ».
3. Експериментально перевірити зміну якості засвоєних знань із даного предмета в процесі застосування плану та карти із залученням комп'ютерних технологій.

Методологічною основою дослідження є: Закони "Про освіту" та "Про загальну середню освіту", Державний стандарт загальної середньої освіти, положення теорії пізнання про роль особистості у засвоєнні наукових понять, концепції створення неперервної системи освіти в Україні та реформування загальної середньої освіти.

Методи дослідження:

а) теоретичного рівня: аналіз та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної і нормативної документації; метод теоретичного аналізу та синтезу на етапах визначення мети, предмета, гіпотези, задач дослідження, виявлення дидактичних умов використання плану й карти у початкових класах; синтезування результатів експерименту, визначення їх наукової новизни;

б) емпіричного рівня: діагностичні (бесіда, спостереження, анкетування); експериментальні (констатуючий, формуючий експерименти); аналіз експериментальних даних.

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг курсового дослідження складає 68 сторінок машинописного тексту. У тексті вміщено 4 рисунки, список включає 42 використаних джерел.

РОЗДІЛ І. РОЗГЛЯД ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАНУ ТА КАРТИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Аналіз деяких тем програми курсу «Я досліджую світ» в 3-4 класах як навчального предмету

У 3-4 класах предмет "Я досліджую світ" може реалізовуватися за такими складовими: 3 години на тиждень – соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь (0,5 год), громадянська та історична освітня галузь (0,5 год), природнича освітня галузь (2 год).

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу у процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, що охоплює систему інтегрованих знань про природу та суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації у різних сферах життєдіяльності й соціальної практики, способи дослідницької поведінки, що характеризують здатність дітей розв'язувати практичні задачі [5].

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- опанувати доступні способи пізнання себе та свого організму, формувати дослідницькі уміння, пізнання предметів та явищ природи й суспільного життя (обстеження, дослід, спостереження, практична робота, вимірювання, класифікація, систематизація, встановлення логічної і часової послідовності подій, критична оцінка побаченого чи почутого, встановлення зв'язків та залежностей в природі й суспільстві; між станом довкілля та діяльністю людини, вплив поведінки на здоров'я і безпеку, залежність результату роботи від докладених зусиль; аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- виховати активну позицію щодо громадянської та соціально-культурної належності себе та своєї родини до України; інтересу до пізнання історії і природи свого краю й країни; пошани до символів держави,

ініціативної патріотичної поведінки в громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат та подій;

- розвиток толерантності в соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи і її пізнання, до приватного життя людей, усвідомлення правової відповідальності в ситуаціях застосування норм та правил життя у суспільстві, інші соціальні навички через взаємодію і співпрацю у різних видах діяльності;

- створення умов через які учні досягають самовираження в різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної і соціально адаптованої особистості;

- формування моделей здорової та безпечної поведінки; вміння розпізнавати ситуації, що становлять загрозу для власного життя та здоров'я і життя та здоров'я інших; оцінювати та аналізувати чинники ризикованої поведінки в довкіллі, роз'яснювати наслідки недотримання правил безпечного поводження у кризових умовах сьогодення [5].

Тематичну основу даного курсу складають змістові лінії, що визначені Державним стандартом початкової освіти та охоплюють складники названих вище галузей у їх інтегрований суті, а саме [6]:

- «Людина» (людина – частина природи та суспільства, пізнання себе і своїх можливостей; здорова та безпечна поведінка; поведінка в умовах надзвичайних ситуацій);
- «Людина серед людей» (школяр, член сім'ї і громади –соціальна роль), стандарти поведінки в школі, в сім'ї, в громадських місцях; навички співжиття та співпраці, соціальні зв'язки між людьми в процесі виконання соціальних ролей; моральні норми; волонтерська діяльність як спосіб вияву безкорисливої допомоги іншим);
- «Людина у суспільстві» (громадянські права і обов'язки як члена суспільства та громадянина України. Оцінювання загроз для себе та інших. Внесок українців у світові досягнення. Пізнання свого краю, історії, символів держави);

- «Людина та світ» (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу культур, людей, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки усіх людей; участь в добродійній діяльності на користь других; взаємодопомога та підтримка народів у кризових ситуаціях);
- «Природа» (різноманітність природи; методи дослідження природи; нежива та жива природа; взаємозв'язки в природі; природа Землі; природа України).
- «Людина та природа» (взаємозв'язки людини й природи; використання людиною природничих знань, матеріалів, виробів та технологій; відповідальна діяльність людини в природі; правила поведінки у природі; участь дітей у природоохоронній діяльності).

Головною метою природничої складової "Я досліджую світ" в 3-4 класах є формування у учнів уявлення про цілісність природи, виховання гуманної та творчої особистості, здатної екологічно мислити та дбайливо ставитися до природи. Це досягається шляхом постановки та реалізації освітніх, розвивальних та виховних цілей.

Освітні цілі мають на меті формування системи уявлень та понять про предмети та явища природи і взаємозв'язки та залежності між ними; предметних вмінь на основі засвоєних природознавчих знань; умінь застосовувати спеціальні методи пізнання природи, такі як спостереження, дослід та практична робота.

Розвивальні цілі спрямовані на розвиток у дітей пізнавальних процесів які відбувається через оволодіння вміннями розумової діяльності: мислительної (логічного й творчого мислення), перцептивної (сприймання), імажинативної (уява), мовленнєвої, мнемічної (пам'ять). І способами самоуправління: планування, самоорганізації, постановки цілей, самоконтролю (самоперевірки й самооцінювання), самокоригування і використання навчальних посібників, спілкування і сумісній діяльності.

Виховні цілі пов'язані саме з розвитком особистісних якостей кожної дитини. Вони визначаються та реалізуються як природознавчим змістом, так і навчально-пізнавальної діяльності учнів, методами її організації, формами сумісної діяльності, засобами виконання, емоційним кліматом, характером спілкування та формами організації процесу навчання.

Основою добору й структурування змісту природознавчих тем є екологічний, українознавчий, краєзнавчий, планетарний принципи. А також принципи наступності, гуманізації, науковості, виховного й розвивального навчання та забезпечення позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності дітей, умов для самореалізації кожного із них, розвитку в них творчої самостійності та соціальної активності.

Програма побудована за змістовими розділами, що визначені Державним стандартом початкової загальної освіти [6]. Вони є програмовими розділами: в 3 класі наприклад – "Світ природи", в 4 класі – "Космічна подорож".

Зміст тем "Світ природи" (3 клас) включає систему, доступних для молодших учнів фактів, уявлень та понять, що на елементарному рівні всесторонньо відображають сутність компонентів неживої природи (світло та тепло, вода, гірські породи, повітря, ґрунт) і живої природи (рослини, тварини, гриби, людина) і зв'язки та залежності між ними. Опорні географічні поняття є складовою розділу "Космічна подорож" (4 клас). Природничі знання перелічених тем закріплюються, поглиблюються, конкретизуються, розширюються, а головне – застосовуються у наступних темах, як основа розкриття змісту нових понять та встановлення простих закономірностей в природі, чим забезпечується цілісне відображення природи в свідомості учнів молодшої школи. Так, у темах "Наша Батьківщина – Україна" та "Рідний край", компоненти неживої й живої природи розглядаються у межах України та рідного краю, а зв'язки встановлюються не між окремими об'єктами природи, а саме на рівні

природних комплексів: природних зон України та природних угруповань рідного краю.

Вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом [4]:

- визначення цілей навчання;
- створення картки понять із інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, що допоможуть досягти цілей);
- структурування програми за темами;
- вибір діяльності дітей, яка забезпечить інтегроване навчання;
- розроблення показників та досягнення очікуваних результатів.

Спеціальними методами якими ми пізнаємо природу (дослід, спостереження, практична робота) та спеціальними приладами (термометр, компас тощо) учні оволодівають не при вивченні окремої теми, а при вивченні відповідного змісту всього курсу.

Програма також націлена на екологічну спрямованість. Питання охорони природи пронизуються через весь зміст, а також вивчаються як окремі теми.

Такий підхід до розробки змісту передбачає його розвиваючий характер, так як оволодіння ним потребує активної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Основною формою організації процесу навчання «я досліджую світ» є уроки, що тісно пов'язані із позаурочними та позакласними заняттями. Серед видів уроків виділяють такі типи: вступний, узагальнюючий, комбінований, предметний та екскурсія.

Важливими критеріями вибору методів в кожній логічно завершеній частині змісту теми виступають педагогічні та дидактичні цілі, предметний зміст, навчально-пізнавальні можливості учнів, тобто рівень їхньої підготовки. Також враховуються матеріальні умови, час, який відведений для навчання та суб'єктивні можливості учителя.

Якість уроків залежить не лише від оптимального вибору методів, але і від ефективного використання засобів наочності: натуральних, аудіовізуальних, образотворчих, моделей. Зумовлюється це специфікою змісту дисципліни та віковими особливостями пізнавальних процесів у молодшому шкільному віці.

Навчально-пізнавальна діяльність на уроках, позакласних та позаурочних заняттях, організована різними методами із використанням засобів наочності, може бути: індивідуальною, фронтальною, у групах. В нашому дослідженні нас цікавить змістовна лінія «Природа» на яку приділяється в середньому 30 год в рік. У третьому та четвертому класі діти вивчають такі теми.

1. Планета Земля
2. Земля в Сонячній системі.
3. Глобус – модель Землі. Південний та Північний полюси Землі. Екватор.
4. Рух Землі навколо Сонця. Зміна пори року. Рух Землі навколо своєї осі. Зміна дня та ночі.
5. Горизонт. Сторони горизонту. Визначення сторін горизонту за компасом.
6. План та масштаб. План місцевості. Умовні позначення на плані.
7. Карта. Види карт. Умовні позначення на картах. Робота із картами.
8. Океани та материки на Землі.
9. Особливості природи океанів та материків. Їх рослинний та тваринний світ.
10. Населення Землі. Охорона природи на Землі.

Практичні роботи: визначення екватора, океанів і материків на глобусі та карті, полюсів Землі; визначення сторін горизонту на місцевості та на карті; креслення плану місцевості з використанням масштабу; визначення відстаней за планом та картою із використанням масштабу; зображення плану місцевості; читання плану та карти за умовними позначеннями.

1. Україна на планеті Земля. Положення України на карті.
2. Форми земної поверхні України (рівнини, гори).
3. Водойми на території України (моря, річки, озера, джерела, болота).
4. Різноманітність природи України – природні зони. Розташування природних зон на території України, їх природні умови, рослинний та тваринний світ, господарська діяльність людини. Взаємозв'язки та залежності в природі кожної природної зони та зумовленість людської праці.
5. Населення України. Охорона природи.

Практичні роботи: читання карти України за умовними знаками; розпізнавання водойм та форм земної поверхні, природних зон на карті України; розпізнавання поширених рослин в кожній природній зоні за їх характерними ознаками; моделювання ланцюгів живлення у природних зонах.

1. Мій рідний край. Його поверхня та водойми. Орієнтування на місцевості за компасом та за місцевими ознаками.
2. Погода рідного краю у різні пори року (опади, температура повітря, напрям вітру).
3. Корисні копалини своєї місцевості. Їх властивості. Родовища. Способи добування та використання. Їх охорона.
4. Ґрунти рідного краю. Види ґрунтів (чорноземи, піщані, глинисті тощо). Їх охорона.
5. Природні угруповання рідного краю: ліс, водойми, луки, поле. Живі організми природних угруповань (тварини, рослини, гриби, бактерії). Взаємозв'язки між ними.
6. Рослинництво рідного краю. Його галузі. Особливості в зв'язку з природними умовами.
7. Тваринництво рідного краю. Особливості у зв'язку з природними умовами.
8. Промисловість рідного краю.
9. Населення рідного краю. Охорона природи.

Екскурсії: корисні копалини, ґрунти рідного краю; природні угруповання рідного краю; охорона природи.

Досліди: виявлення властивостей корисних копалин та ґрунтів рідного краю.

Практичні роботи: орієнтування на місцевості за місцевими ознаками та за компасом; читання карти рідного краю; розпізнавання корисних копалин рідного краю та найпоширеніших рослин різних природних угруповань, їх пристосування до різних природних умов.

Основними навчальними досягненнями учнів повинні бути.

Учні повинні знати:

- про форму Землі, масштаб, сторони горизонту, план;
- глобус, план місцевості, карта, способи зображення Землі та її поверхні;
- назви океанів та материків;
- основні форми земної поверхні України і види водойм на її території;
- природні зони України, особливості природи, господарської діяльності і охорони природи у кожній природній зоні;
- особливості природи рідного краю: водойми, форми земної поверхні, погода, корисні копалини та ґрунти, природні угруповання, охорона природи;
- взаємозв'язки у природних зонах та в природних угрупованнях;
- норми та правила поведінки у природі;

Учні повинні вміти:

- визначати сторони горизонту за компасом та окремими місцевими ознаками;
- користуватися картами (фізичною й природних зон);
- користуватися масштабом;
- розрізняти форми земної поверхні і види водойм в Україні;
- розрізняти найхарактерніші рослини та тварини природних зон України й природних угруповань рідного краю;
- моделювати об'єкти природи і зв'язки між ними;

- планувати та проводити елементарні дослідження із використанням дослідів, практичних робіт та спостережень;
- дотримуватися правил поведінки в природі; в доступній формі пропагувати знання про охорону природи, брати участь у практичних заходах по охороні природи.

1.2. Методи навчання при вивченні природничих тем з курсу «Я досліджую світ»

Природнича освіта у новій українській школі вимагає вибору оптимальних методів формування теоретичних знань та практичних вмінь.

Кожний метод являє собою засіб взаємопов'язаної роботи вчителя та учнів, що спрямований на досягнення триєдиної цілі: освітньої, виховної та розвиваючої.

Організація пізнавальної роботи учнів на уроках «Я досліджую світ» зобов'язує учителя чітко уявляти співвідношення внутрішньої та зовнішньої сторони методу [38].

Деякі автори визначають, що зовнішню сторону методів, яка безпосередньо застосовується у різних способах здійснення взаємозв'язаної та цілеспрямованої діяльності вчителя та учнів, складають:

- 1) словесно-слухова форма (вчитель розповідає чи запитує, а діти слухають та відповідають);
- 2) словесно-зорова форма (застосування різних засобів наочності);
- 3) практично-дійова форма (виконання практичних робіт, вправ, дослідів);
- 4) зовнішні форми прояву компонентів управління учителя і самоуправління школярів у процесі вивчення;
- 5) прояву педагогічної техніки та майстерності (педагогічних такт, манера спілкування, постановка та сила голосу);

б) форми організації пізнавальної діяльності учнів: індивідуальна, групова та фронтальна.

При схожій зовнішній стороні може бути різна внутрішня сторона методу.

Внутрішня сторона складається з:

- 1) змісту навчального предмета;
- 2) логіко-процесуальної сторони розумової діяльності дітей (її склад і рівень сформованості, індукція, рівень узагальнення розумових дій, дедукція); рівень пізнавальної самостійності дітей у навчально-пізнавальній діяльності (дослідницький, репродуктивний, евристичний,).

Щодо методів навчання даного предмету, то науковці тут розуміють систему послідовних дій учителя, який організовує пізнавальну та практичну діяльність школярів, веде їх до засвоєння змісту дисципліни як навчального предмета.

Так, вчитель за допомогою різноманітних методів управляє навчанням школярів, планує, організовує, регулює, коригує, аналізує, стимулює, контролює та оцінює кінцевий і проміжні результати, а учень повинен сприймати, усвідомлювати, осмислювати, закріплювати, застосовувати на практиці засвоєні знання та вміння.

В педагогіці сьогодення склалася цілісна система класифікаційних методів навчання. Але в останні роки вчені намагаються не тільки розглядати методи навчання із погляду зовнішніх форм та засобів діяльності учителя та учнів, а й виявляти важливі ознаки, пов'язані з специфікою засвоєння окремих елементів знань змісту освіти (а саме природничої). Мова йде про класифікацію методів навчання за рівнями самостійної пізнавальної діяльності школярів, що запропонували І.Я. Лернер та М.М. Скаткін.

Тут застосовується такі методи: репродуктивний, метод проблемного викладу знань, інформаційно-рецептивний, частково-пошуковий чи евристичний, дослідницький.

Інформаційно-рецептивний метод являє собою організації засвоєння школярами готових знань про предмети та явища навколишнього світу й способів виконання різних видів діяльності. Такий метод навчання вимагає різноманітних засобів таких як словесні, наочні, практичні та їх форми прояву: мовлення та слухання, показ та розгляд, показ вчителем об'єкта та способу дій з ним і маніпулювання об'єктом учнями. Проте у всіх цих випадках його дидактична суть, – як зазначає І.Я. Лернер: «у поданні вчителем готової інформації, з одного боку, і в усвідомленому сприйманні й запам'ятовуванні учнями, з іншого».

"Готовими" називають знання, які надаються учню у вигляді інформації, у якій міститься характеристика об'єктів, розкриваються його взаємозв'язки та залежності. Інформацію яку потрібно засвоїти учні отримують через представлення самого об'єкта, його матеріалізованої форми чи відомостей про нього в знаковій (письмовій чи усній) формі. До прикладу вивітрювання – це руйнування і зміна гірських порід під дією зміни температури повітря, вологи та живих організмів. Виділяють фізичне, хімічне і органічне вивітрювання.

"Готовими" знаннями про спосіб роботи називають інформацію про зміст діяльності, це склад дій, послідовність і умови виконання дій. До прикладу, для визначення азимута треба так повернути компас щоб поділка 0° збіглась із темним кінцем стрілки. Далі повертають кільце компаса, поки лінія від прорізу до мушки не встановиться в напрямку на предмет. Мушка покаже на шкалі величину азимута у градусах.

Все це повинно супроводжуватися наочністю, а саме записом алгоритму, інструкції чи побудовою моделі (схеми, таблиці) на якій різні дії виділяються умовними знаками.

Ефективність такого методу залежить, від змісту інформації, її структури та логіки викладу; підготовки дітей до її сприймання; ефективності контролю за якістю засвоєння.

Такий метод використовується для організації засвоєння змісту навчального процесу, що є новим для учнів, малознайомим, складним за структурою та вимагає цілісного сприйняття.

Репродуктивний метод. Таким методом дітей навчають застосовувати різні способи діяльності. Навчальною метою є те, що вчитель конструює систему завдань на відтворення дій, які відомі і усвідомлені учнями інформаційно-рецептивним методом, а діти виконують ці завдання, та відпрацьовують їх відтворення. В процесі застосування цього методу формуються вміння та навички.

Найбільш поширеним варіантом використання репродуктивного методу у процесі навчання Я досліджую світ є постановка учням завдань, виконуючи які потрібно керуватися типовими планами характеристики різних компонентів природи, комплексної фізико-географічної характеристики регіону; завдань, під час виконання яких, потрібно керуватися інструкцією про порядок виконання дій; завдань, що виконуються за зразком і т. п

Метод проблемного викладу знань. Цей метод полягає в продуманій, цілеспрямованій та послідовній системі дій учителя та учнів, за якої учитель створює проблемні ситуації та спрямовує й контролює шляхи розв'язання задач, здійснює перевірку їх виконання і оцінює діяльність школярів. Саме так, учитель не тільки повідомляє дітям готові знання, а й показує шляхи їх відкриття.

Тобто учитель демонструє перед учнями сам шлях наукового мислення та змушує їх стежити за діалектичним рухом думок до істини, закликає учнів бути співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий (евристичний) метод застосовується при поступовому залучанні учнів до творчої діяльності. При застосуванні цього методу учні під керівництвом вчителя вчяться розв'язувати проблемні завдання. Спочатку вчитель вчить школярів виявляти проблему у цілому чи її

частини. Вчитель ставить проблемні запитання по ходу викладання навчального матеріалу чи демонстрації наочності та ін.

Також можна висловлювати свої міркування щодо цих запитань та висловлюваних фактів. Складні задачі можна розчленувати на декілька підзадач й тоді розв'язання кожної із них полегшить наближення учнів до їх виконання. Інколи вчитель проводить евристичну бесіду, що складається із серії запитань пов'язаних між собою, кожне із яких є кроком на шляху до розв'язання завдань. І у першому, і у другому випадку вчитель спрямовує дітей на пошуки способу розв'язання не цілої задачі, а окремих її елементів, які в сукупності ведуть до розв'язання поставленої проблеми.

До прикладу, щоб розкрити сутність поняття "план місцевості", учитель разом із учнями з'ясовують істотні ознаки, що складають його зміст. Однією із таких ознак є те, що "план місцевості – це зображення невеликої ділянки земної поверхні". Ця важлива ознака поняття виділяється у процесі евристичної бесіди.

- Потрібно уявити, що ми піднімаємося на аероплані вище ще вище над місцевістю. Чи будуть змінюватись її розміри? Як?

- Які об'єкти на цій місцевості ми довше будемо бачити: маленькі чи великі?

- Таким чином, із висотою розміри місцевості збільшуються. А що буде відбуватися з кількістю бачених на ній об'єктів? Чи можемо ми побачити на великій висоті маленькі будівлі, вузькі стежки, маленькі струмочки, поодинокі дерева?

- Тож, якими повинні бути розміри місцевості (малими чи великими), щоб на її плані зобразити більше об'єктів які ми можемо побачити?

Учні у даному випадку застосовують знання про розширення горизонту та збільшення лінії горизонту із висотою та разом із учителем доходять висновку, що чим більшу місцевість за розмірами ми бачимо, тим менше бачимо на ній природних та створених людиною об'єктів, й навпаки. Отже,

щоб більше об'єктів зобразити на плані, потрібно охоплювати менші розміри місцевості.

- Так от, план місцевості, це креслення великої чи малої ділянки земної поверхні? (Невеликої).

- Це перша головна ознака поняття "план місцевості".

Щоб довести це, учитель повинен продемонструвати декілька планів місцевості та обговорити їх разом з учнями. Шляхом організації розумової діяльності з'ясовуються і інші важливі ознаки плану місцевості.

Дослідницький метод, так як і інші вищезгадані методи проблемного навчання, є способом організації творчої діяльності школярів, що зумовлюється навчальним проблемним завданням. Проте відмінність діяльності дітей, організованої цим методом полягає в самостійному розв'язанні цілісної проблеми. Це значить, що учні самі виконують всі етапи процесу розв'язання проблем, починаючи із усвідомлення пізнавального протиріччя. Важливою передумовою використання такого методу є засвоєння учнями вмінь виконувати всі ці етапи в такій логічній послідовності: створення проблемної ситуації, оголошення передбачення для керування діяльністю учнів, доведення правильності передбачення та аналіз виконання дослідницького завдання (учні при цьому роблять загальний висновок та порівнюють його із зазначеними цілями).

Так, під час формування поняття "географічна карта" учитель демонструє учням два однакових за розмірами чистих листки паперу та запитує:

- "Чи можна на одному із них зобразити план місцевості вашого населеного пункту, а на іншому – територію нашої країни? Якщо неможна – то чому? Якщо можна – то як?"

Формуючи поняття "компас" можна поставити таке проблемне питання, що потребує дослідження.

- Вам знаєте, що червоний колір – теплий, а синій холодний. Чому одна частина стрілки компаса червона, а інша синя? і т. п.

Охарактеризовані вище методи дають можливість вчителю керувати розумовими діями школярів, розвивати у них мислення при формуванні природничих знань, вмінь та навичок.

За джерелами знань методи навчання діляться на словесні, наочні та практичні.

Словесні методи навчання при вивченні дисципліни «Я досліджую світ» передбачають: розповідь, бесіду, диспути, конференції.

Розповідь варто застосовувати, коли потрібно підкреслити характерні риси природничого об'єкта чи явища, життя та побуту населення, розкрити історію відкриттів, повідомити про визначні події сьогодення і т.п. Розповідаючи учитель виконує дві функції: розкриває навчальний зміст та керує навчально-пізнавальною діяльністю. Інша функція частіше залишається поза увагою.

Викладений матеріал може запам'ятовуватися учнями механічно чи свідомо засвоюватися. Важливе останнє. Проте це можливо лише у ході активної пізнавальної діяльності. Для цього потрібно, щоб керівна функція вчителя здійснювалася через організацію та стимулювання пізнавальних процесів, їх регулювання, коригування та контроль за ними.

Важливим у розповіді є:

- підготовка дітей до сприймання;
- логіка розповіді (дедуктивна, індуктивна);
- зворотний зв'язок;
- виявлення якості пізнавальної діяльності у процесі розповіді за допомогою складання схем, схематичних малюнків, таблиць, плану, записів опорних висловів і т.п.

Розповідь-опис містить інформацію про конкретний предмет, явище чи групу об'єктів. За допомогою неї формуються уявлення.

Розповідь-пояснення містить теоретичні положення про суть предметів та явищ, внутрішні взаємозв'язки та залежності між ними.

Наступний метод бесіда. Це складний спосіб організації пізнавальної діяльності. Особливість такого методу полягає у тому, що інформація відтворюється чи сприймається учнями частинками, у формі запитань та відповідей.

За структурою побудови бесіди бувають: евристичні та катехізічні.

Катехізічна бесіда це короткі відповіді дітей на запитання учителя, що виявляє в основному знання фактичного матеріалу. Запитання при цьому не зв'язані між собою логікою міркування та не ведуть школярів до розв'язання якої-небудь задачі. Такий вид бесіди частіше застосовується для перевірки знань та умінь, закріплення та повторення.

Евристична бесіда полягає в тому, що вчитель ставить перед дітьми проблему та наводячи запитання і даючи додаткову інформацію примушує їх відтворювати раніше набуті знання, а шляхом логічних міркувань, самостійно підійти до розв'язання таких проблем. Запитання ставляться так, щоб відповіді на них наближали мету бесіди. Саме евристична бесіда вимагає від вчителя доброї обізнаності зі свого предмету або теми, яка вивчається. Загалом вона потребує широкої та глибокої ерудиції, винахідливості, вміння вести діалоги та дискутувати.

Вимоги до бесіди:

- питання мають бути конкретними за змістом, а саме учень має розуміти, про який об'єкт запитує учитель і що саме про нього потрібно розповідати;

- слід уникати альтернативних питань (до прикладу, "Спекотне або холодне літо у степах?");

- питання не повинні бути подвійними чи потрійними, такими, що стосуються різних об'єктів чи різних сторін одного предмета та явища, їх несумісних ознак і властивостей (до прикладу, "Які властивості має торф, як його видобувають і як використовує людина?");

- не потрібно у запитання включати невідомі або маловідомі терміни та поняття, повторювати запитання декілька разів в різних формулюваннях.

Лекція – це словесний метод, що використовується в основному на уроках в старших класах. Цим методом слід розкривати зміст вступних та підсумкових тем, для яких характерним є висвітлення проблемних питань, оціночних суджень, більш широке встановлення зв'язків з сучасністю.

Лекція потребує серйозної самоосвітньої підготовки учителя. Лектор повинен підібрати матеріал, доповнити цей матеріал оновленими даними, пов'язати зі сучасністю, продумати прийоми розкриття причин, зв'язків, забезпечити її науковість та досягнення розвивальної і виховної мети.

Кожна лекція має складатися із вступу, основної частини та висновків.

Найпоширеніший з наочних методів навчання є метод спостереження.

Отже, спостереження – це цілеспрямоване та планомірне сприйняття об'єктів навколишньої дійсності, що підпорядковане конкретно визначеним цілям та вимагає вольових зусиль.

Програма НУШ передбачає таку систему спостережень у природі та трудовій діяльності людей, що найбільше відповідає курсу «Я досліджую світ». Деякі спостереження проводяться кожного дня (за погодою), деякі – раз в місяць (вимірювання висоти сонця над горизонтом), інші епізодично (за місячним або сонячним затемненням).

Послідовність у організації та проведенні спостережень така:

- 1) пояснити значення спостережень, їх мету, розповісти про зміст спостережень та ознайомити учнів із інструкцією щодо проведення їх;
- 2) навчити користуватися приладами та інструментами, що використовуються під час спостережень, вести записи у щоденнику та обробляти результати;
- 3) допомогти дітям в підбитті підсумків спостереження.

Існують такі природні явища, які школярі не можуть безпосередньо спостерігати у природі, але їх можна моделювати та демонструвати проводивши досліди.

Навчальний дослід – це елементарний навчальний експеримент. Він дає можливість відтворити явище чи процес у спеціально створених для цього

умовах, простежити за його ходом та побачити ті ознаки, що в природі сприйняти безпосередньо неможна.

Правила, яких слід дотримуватися під час проведення досліду:

- 1) при плануванні уроку вчитель має передбачати в зв'язку із якими питаннями буде проведено даний дослід, визначити його важливі етапи;
- 2) для активізації мислення учнів та перевірки розуміння ними досліду потрібно ставити запитання до всього класу та перевіряти правильність записів;
- 3) спрямовувати діяльність дітей на самостійне пояснення досліду та підводити їх до самостійних висновків;
- 4) досліди потрібно супроводжувати не тільки схематичними малюнками та записами на дошці, але і демонструванням наочних посібників;
- 5) проведення досліду не повинно бути довготривалим;
- 6) перед проведенням досліду слід перевірити все обладнання та прилади.

До практичних методів навчання також відносять суспільно корисну працю школярів та їх виробничу практику. Суспільно корисна праця позитивно впливає на формування особистості школярів, привчає їх любити та поважати працю інших та свою, бережливо відноситись до продуктів цієї праці. Під час практики здійснюється зв'язок шкільного навчання із життєвими ситуаціями. Вчителі спрямовують роботу дітей на озеленення територій, вивчення водних об'єктів своєї місцевості, охорону рослинних та тваринних ресурсів, боротьбі з ярами, допомога старшим на виробництві.

1.3. Орієнтування на місцевості, план та карта в методиці викладання «Я досліджую світ» в початковій школі

Головними завданнями викладання «Я досліджую світ» у початковій школі є ознайомлення учнів із природними умовами та корисними

копалинами, життям і господарською діяльністю населення України та зарубіжних країн.

В процесі вивчення даної дисципліни учнів навчають пізнавати природні явища у їхньому причинному зв'язку і постійній взаємодії, розвивають в них пам'ять, абстрактне мислення, спостережливість, увагу та збагачують уяву.

Але, незважаючи на те, що у змісті природничого матеріалу досить багато цікавого, при його вивченні виникають певні труднощі. Це помітно коли ми аналізуємо властивості, ознаки об'єктів, зв'язків між ними у процесі порівняння та узагальнення.

У програмі немає розподілу змісту, а пропонується самому вчителю враховувати пізнавальні можливості дітей при визначенні обсягу навчального матеріалу та кількості географічної номенклатури, рівні узагальнення при вивченні різних тем курсу.

Особливу увагу при вивченні окремих тем увагу приділено роботі з картографічною наочністю, введення якої у навчальний процес ускладнюється через недостатнє усвідомлення школярами змісту інформації, що передається засобами схематичного і символічного характеру. Тому для сприйняття наочності при вивченні розділу "План та карта" треба дотримуватись логіки у переході від сприймання реальної місцевості до її зображення на карті: учнів спершу слід ознайомити з макетом і планом шкільної ділянки; навчити орієнтуватись на них і на плані свого населеного пункту; і визначати місце шкільної ділянки на даному плані. Лише після засвоєння таких знань і вмінь можна досягти свідомого використання учнями картографічної наочності у навчанні. Знайомлячись із фізичними і політико-адміністративними картами різного масштабу, учні мають вміти визначати географічне положення своєї місцевості, району, області, країни [5].

Роботу на даному занятті потрібно спрямовувати на ознайомлення дітей молодших класів з елементарними географічними поняттями, які сформовані насамперед з опорою на уявлення про ближчу до школи ділянку.

При традиційному навчанні вчителі часто випускають із поля зору одну із найважливіших ланок в роботі – цілеспрямоване формування узагальненого уявлення про оточуюче середовище, яке є початком та основою розуміння картографічної наочності.

Такі роботи слід проводити у кожному класі, починаючи із першого. Усе залежить від учнів класу, місцевих умов та наявних засобів навчання.

З самого початку перебування дитини в школі слід формувати в неї вірне уявлення про наше оточення: школу, шкільне подвір'я, класні кімнати і інші об'єкти нашого оточення. Для цього слід проводити екскурсії по школі й шкільному подвір'ї. Потрібно під час прогулянки або екскурсії коментувати маршрут та вказувати на об'єкти і їх відношення до інших предметів та об'єктів, що доступні для сприймання. Під час таких екскурсій потрібно запитувати у дітей: " Що це за будівля? Де ми знаходимось? Куди ми йдемо далі?"

Після таких екскурсій учням потрібно показати на макеті шкільного подвір'я саме ті об'єкти, що вони бачили. При цьому учитель вказує маршрут, яким вони йшли під час екскурсії, називає об'єкти як він це робив під час екскурсії.

Зрозуміло, що досягти розуміння даного макету та вміння співвідносити його деталі із об'єктами реальної дійсності одразу неможливо. Але багаторазове встановлення зв'язків між макетом і реальною місцевістю, у кінцевому результаті забезпечить його розуміння та учні зможуть по ньому орієнтуватимуться.

Вчителі повинні, по можливості, частіше пов'язувати різну роботу в класі та в позакласний час з макетами, допомагаючи правильно орієнтуватися по ньому.

Наведемо деякі питання, які можна задавати, працюючи з макетом:

1. Показати:

а) де шкільний корпус?;

б) де їдальня?;

в) де спортивний майданчик?

2. Розповісти та показати:

а) як пройти від шкільного будинку до майстерні?;

б) з якого боку сонце світить зранку, а з якого ввечері?;

в) де ми сьогодні збирали листочки?

3. Визначити:

а) що учні бачать навколо себе, коли стоїш на вказаному місці?;

б) чи будуть бачити один одного дітки, коли один стоїть тут (вказати), а інший – там (вказати)?;

в) де сад росте, а де чагарники?

Такі вправи повинні проводитись впродовж усього навчального року. Складність завдань при цьому повинна диференціюватись для кожної дитини залежно від того, як учні засвоюють матеріал [39].

Паралельно з макетом шкільної ділянки учнів можна ознайомити з макетом класної кімнати. Учитель показує на макеті, де чия парта, та місце кожного учня. Макет класної кімнати вчитель повинен приготувати заздалегідь і він повинен бути в класі з перших днів перебування дітей у школі. Ознайомлюючи школярів із правилами поведінки, та показуючи, де учень повинен сидіти, як виходити до дошки, педагог звертається до макета, коли ця дія ним вже показана. Навички просторового орієнтування також можуть служити одним із діагностичних засобів визначення рівня інтелектуального розвитку учня. Робота на закріплення навчально-організаційних навичок із використанням макету може проводитися на початку чи в кінці кожного уроку.

Діти повинні засвоїти розміщення на макеті всіх класних меблів, мають вміти знаходити місце, де сидять їхні однокласники, повинні показувати, як вони будуть йти до дошки.

Наступним етапом буде робота із планом класної кімнати.

Вчитель пояснює учням, що кожен парту або стіл на макеті потрібно замінити прямокутними аркушами паперу. На уроках праці учні наклеюють

на аркуш паперу однокольорові прямокутники за зразком, який їм пропонує вчитель. Після цього учні порівнюють макет та свої плани, якими вони будуть користуватися, знаходити свої парти, місця і інші об'єкти – дошку, стіл вчителя, двері, шафу, вікна. Далі робота з планом проводиться за тим сценарієм, що і з макетом: діти показують своє місце на плані, що висить на класній дошці, називає ім'я учня, що займає місце, вказане на плані учителем. Загальний план класу варто повісити біля дошки, а кожен учень має свій план, виготовлений власноруч, за яким сі виконують завдання, що пропонує вчитель.

При роботі із планами, а надалі і з картами треба звернути увагу учнів на те, що саме зображено на них.

В другому класі, продовжуючи роботу із планом класу, слід переходити від роботи із макетом шкільної ділянки до її плану, на початковому етапі роботи слід план використовувати паралельно з макетом, що дає можливість співвіднести умовні знаки плану опосередковано через макет із позначеними на ньому об'єктами реальної місцевості.

Головним в такій роботі є формування свідомого сталого уявлення про просторове розміщення знайомих, тих, що постійно спостерігаються, об'єктів та співвідношення їх із умовно-об'ємними та символічними зображеннями. Важливо тут виробити вміння передавати словесно та графічно просторові характеристики. У плани найближчого оточення можна включати вулиці, що розташовані недалеко від школи.

Діти другого класу вже можуть відтворити за планом макет шкільного подвір'я або скопіювати план. Впродовж всього навчального року проводяться уроки на закріплення навиків просторового орієнтування. Потрібно вимагати від учнів використання під час роботи із макетом та планом слів, які позначають просторові характеристики об'єктів, тобто маленький, високий, великий, низький і просторові відношення між ними, тобто праворуч, ліворуч, ближче, далі, спереду, ззаду. Діти також повинні вміти правильно розміщувати об'єкти відносно чогось [40].

У третьому та четвертому класах радіус предметів на місцевості розширюється. У класній кімнаті мають бути плани мікрорайонів, населених пунктів (міст, сіл), на яких виділені знайомі учням орієнтири. Учні повинні знати, де на плані розташована їхня школа, та навчитися показувати шляхи сполучення, що зв'язують школу та інші з об'єкти населених пунктів (вокзали, центр міста, кінотеатри) [41].

Дітей також вже знайомлять із картосхемами та великомасштабними картами районів та області. Учні, що живуть в різних селах району, мають можливість знайти свій населений пункт, можуть, використовувати карту. Діти можуть здійснювати "екскурсії" у сусідні міста і села та "подорожувати" по району чи області. Карти району чи області виготовляються учителем копіюванням із загальногеографічних карт та не містять другорядної інформації. При їх підготовці потрібно виділяти лише основні об'єкти (обласний центр, головні дороги, найбільші природні об'єкти – річки, озера, великі міста, населені пункти, у яких живуть учні школи). Для більшої наочності таких карт потрібно зображувати об'єкти не картографічними символами, а більш зрозумілими умовними позначеннями плану, виділивши при цьому основні, знайомі учням об'єкти. При цьому не потрібно загроможувати карту та використовувати занадто яскраві фарби.

Важливим тут є правильно орієнтувати карту за сторонами горизонту та визначити свою "точку стояння", тобто те місце, де знаходиться школа, та вже від неї показувати напрямки спочатку за картою, а потім вже у дійсності.

При цьому слід навчати учнів описувати свій шлях додому, та розповідати про місцевість, де вони живуть. Розповідь повинна мати прив'язку до карти; учені можуть просто показувати місцевість, про яку вони розповідають. Так ми поступово формуємо у дітей найважливіші прийоми читання та опису місцевості за картою.

В четвертому класі школярі можуть ознайомитися із політичними картами країн. Учені вже повинен вміти показати столицю, кордони держави.

Учень повинен володіти знаннями про найпростіші умовні позначення на карті (міста, шляхи сполучення, ріки, озера) [42].

Отже, при систематичному навчанні, таких тем у початковій школі як "План та карта", учні отримують істотну основу для її вивчення та розуміння. Картографічні знання ставлять за мету навчити школярів формальному читанню картографічних матеріалів, а завдання вчителя початкової школи полягає в тому, щоб розвинути такі вміння до рівня, необхідного для вивчення географічного матеріалу, що передбачений програмою школи.

Читати карту – означає уміти уявляти місцевість за поєднанням позначень такою, яка вона є в дійсності. Читати карту може лише людина, що володіє достатнім запасом уяви про дійсність. Без достатнього запасу вірних та чітких географічних уявлень, що є об'єктами географічних об'єктів та явищ, сприйнятих раніше та відтворених по пам'яті у відповідний момент, неможливо опанувати географію.

При сприйнятті картографічних посібників формуються два види об'єктів:

Перший – об'єкт реальної місцевості;

Другий - умовно-схематизований об'єкт місцевості.

Якщо уявлення 1 групи функціонують у вигляді "картинок" реальної місцевості, то 2 – у вигляді рельєфних моделей чи площинних схем із окремими об'ємними елементами. Характеристиками для образів-уявлень першого виду є: відображення малих ділянок, відсутність орієнтування щодо сторін горизонту та ізоляція образів один від одного. В них переважають, із одного боку, наочна характеристика зовнішнього вигляду деяких елементів природного середовища, з іншого – чітко виражена фрагментарність.

Уявленням іншого виду притаманне відображення великих ділянок місцевості, наявність орієнтування їх щодо сторін горизонту та взаємозв'язок усіх елементів. Для них характерним є високий ступінь узагальнення та відносно сталий характер.

Автор наведеної класифікації, акцентує, що ефективність читання та дешифрування картографічних творів визначається взаємодією об'єктів двох цих видів. Співвідношення між цими об'єктами змінюється залежно від етапу читання карти та характеру завдань, які вирішуються.

Через це треба підкреслити, що коли у дітей достатньо теоретичних знань для вирішення поставлених завдань, а його умова не потребує створення об'єкту, то завдання може бути вирішене шляхом логічних міркувань. Щоб процес створення об'єкту мав продуктивний характер, потрібно перед учнями поставити завдання, яке не може бути вирішене інакше як за допомогою формування даного об'єкту. В такій ситуації візуалізація проблемної ситуації буде виступати як важливий етап вирішення завдання.

Інформація, яка сприймається учнями у словесній тобто звичайній для них формі, дає більше матеріалу для утворення образу, ніж карта. Це пояснюється тим, що учні звикли до створення образів на базі словесної інформації. Крім того, слово та образ пов'язані міцніше, так як поєднання слова та образу у навчанні відбувається більш частіше, ніж поєднання різних видів наочності, у даному випадку – образної та символічної.

Умовні позначення, як правило, пов'язані з загальними уявленнями про географічні об'єкти та явища, наприклад: "ріка взагалі". У такому уявленні відображаються тільки загальні та специфічні ознаки даних об'єктів та явищ, і тому правильніше говорити не про уявлення, а про поняття.

Зв'язок уявлень на етапі вивчення умовних позначень з відповідними поняттями без застосування прийому розчленованої абстракції, який дає змогу зберегти істотні, специфічні ознаки та варіювати неістотні, призводить до того, що деякі учні при читанні карти не можуть сформувати повноцінний образ географічного предмета чи явища, так як у них немає достатнього запасу уявлень про дане явище чи об'єкт.

Через це на етапі вивчення умовних позначень потрібно проводити значну роботу із порівнянням знаків, а також порівнянням виду географічних

об'єктів, які формуються на основі одного знаку, але у різному картографічному контексті. Такі дії допомагають сформувати вірне поняття про об'єкт, який вивчається, окрім того, наповнити образну пам'ять дітей необхідним запасом уявлень про можливі заміни проявів особливостей даного об'єкта залежно від його географічного положення.

Але для того, щоб учень з достатнім рівнем знань міг уявити за картою реальну дійсність, буде недостатньо навчити його співвідносити картинку або описи із тими або іншими знаками на карті та відтворювати ці картини по пам'яті. Дитина повинна вміти уявляти місцевість за картою і тоді, коли вона не бачила її на картині і не читала її опису. Такі завдання вимагають від учнів певних знань про даний об'єкт та діяльності їхньої уяви.

Щоб учні могли виконувати такі завдання, вони мають володіти певною системою географічних знань та прийомів навчальної роботи. Прийоми навчальної роботи із фізичної природознавства поділяються на такі групи:

Загальні прийоми для кількох навчальних предметів та характерні для будь-якої навчальної діяльності. Це такі прийоми як планування навчальної роботи, її організація, самоконтроль, робота з підручником.

Прийоми, які збігаються із прийомами розумової діяльності: встановлення причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, узагальнення, аналіз тощо. Це загальні прийоми мислення. До них належать і прийоми запам'ятовування навчального матеріалу.

Прийоми навчальної роботи, що їх використовують переважно лише при вивченні природознавчих дисциплін: читання карти, графіків та діаграм, спостереження за погодою.

Ефективність корекційно-розвивального впливу на учнів досягається створенням оптимальних педагогічних умов. Тут треба враховувати, що педагогічний процес всесторонньо впливає на особистість дитини, яка розвивається. Викладання окремих дисциплін не повинно обмежуватися вузькоспеціальними підходами, так як людина розвивається системно і в

навчанні, і у інших видах діяльності. Дивлячись на навчання із позицій комплексного підходу, слід визначити завдання та зміст кожного навчального предмета у загальній системі педагогічних засобів формування особистості.

В процесі навчання предмету «Я досліджую світ» у учнів формується система знань про природу земної кулі, про життя та працю людей, закладається підґрунтя наукового світогляду, формується ставлення до природи, до праці. Вивчення даної дисципліни розвиває у дітей спостережливість, логічне мислення, пам'ять, уяву та мову. Цьому сприяє зміст «Я досліджую світ» і спеціальні педагогічні засоби, які використовуються при її вивченні.

Висновки до розділу I

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу у процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, що охоплює систему інтегрованих знань про природу та суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації у різних сферах життєдіяльності й соціальної практики, способи дослідницької поведінки, що характеризують здатність дітей розв'язувати практичні задачі.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- опанувати доступні способи пізнання себе та свого організму, формувати дослідницькі уміння, пізнання предметів та явищ природи й суспільного життя (обстеження, дослід, спостереження, практична робота, вимірювання, класифікація, систематизація, встановлення логічної і часової послідовності подій, критична оцінка побаченого чи почутого, встановлення зв'язків та залежностей в природі й суспільстві; між станом довкілля та діяльністю людини, вплив поведінки на здоров'я і безпеку, залежність результату роботи від докладених зусиль; аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- виховати активну позицію щодо громадянської та соціально-культурної належності себе та своєї родини до України; інтересу до пізнання

історії і природи свого краю й країни; пошани до символів держави, ініціативної патріотичної поведінки в громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат та подій;

- розвиток толерантності в соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи і її пізнання, до приватного життя людей, усвідомлення правової відповідальності в ситуаціях застосування норм та правил життя у суспільстві, інші соціальні навички через взаємодію і співпрацю у різних видах діяльності;

- створення умов через які учні досягають самовираження в різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної і соціально адаптованої особистості;

- формування моделей здорової та безпечної поведінки; вміння розпізнавати ситуації, що становлять загрозу для власного життя та здоров'я і життя та здоров'я інших; оцінювати та аналізувати чинники ризикованої поведінки в довкіллі, роз'яснювати наслідки недотримання правил безпечного поводження у кризових умовах сьогодення.

Щодо методів навчання даного предмету, то науковці тут розуміють систему послідовних дій учителя, який організовує пізнавальну та практичну діяльність школярів, веде їх до засвоєння змісту дисципліни як навчального предмета.

Так, вчитель за допомогою різноманітних методів управляє навчанням школярів, планує, організовує, регулює, коригує, аналізує, стимулює, контролює та оцінює кінцевий і проміжні результати, а учень повинен сприймати, усвідомлювати, осмислювати, закріплювати, застосовувати на практиці засвоєні знання та вміння.

Тут застосовується такі методи: репродуктивний, метод проблемного викладу знань, інформаційно-рецептивний, частково-пошуковий чи евристичний, дослідницький.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАНУ ТА КАРТИ НА УРОКАХ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

2.1. Особливості вивчення «Я досліджую світ» у 4 класі

За навчальним планом на вивчення предмету «Я досліджую світ» у 4 класі відводиться 3 год. на тиждень, більшість з яких присвячені географічним темам. Завдання курсу в 4 класі полягають в тому, щоб поглибити знання дітей про неживу та живу природу і працю людей свого краю, надати їм чітких уявлень про різноманітні професії та найголовніше сформувати вміння читати нескладний план місцевості, глобус, географічну карту, навчити орієнтуватися на місцевості за допомогою компасу та місцевих ознак (Сонця, розростання гілок на південь, розташування мурашників, моху з північного боку дерев та інших орієнтирів). Забезпечити учнів знаннями про природу і працю людей нашої України. В 4 класі учні продовжують вести спостереження за природними процесами та працею людей у своїй місцевості, і надалі здійснюють сезонний та краєзнавчий принципи навчання [42].

Використовуючи краєзнавчий матеріал під час спостережень виникає можливість побачити навколишню дійсність в різноманітних її зв'язках, відношеннях та залежностях. Безпосереднє спілкування із природою сприяє розвитку у учнів спостережливості, самостійності у набутті умінь та зацікавленості у навчанні.

Періодично на підставі спостережень школярів проводяться узагальнення пройденого матеріалу.

Кожний розділ програми із даного предмету має специфіку викладання. Досить складним та зовсім новим для учнів виступають теми з географічної та картографічної тематики. Ознайомлення учнів із фізичною картою України дасть змогу учителю створити в них деякі просторові уявлення, що

сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу наступних розділів. Серед різних методів, що вчитель застосовує на уроках, перевага надається роботі із картами. Але, для усвідомлення поняття «географічна карта», учителю необхідно провести величезну роботу по формуванню цілої низки проміжних уявлень та понять, а саме: «сторони горизонту», «горизонт», «орієнтування на місцевості», «план», «топографічна карта», «масштаб» і лише після цього – «географічна карта».

Методи роботи із картами включає певну систему прийомів, яких треба навчити учнів у першу чергу. Всі прийоми роботи з картографічним матеріалом поділяються на такі групи.

1. Підготовчі - усвідомлення поняття про план та карту.
2. Математичні - ознайомлення з математичною основою карти, засвоєння поняття про масштаб, вимірювання по карті.
3. Графічні - це прийоми, що допомагають учням набути уміння креслити плани, працювати з контурними картами.
4. Словесні. Прийоми цієї групи дають можливість вчителю навчити дітей висловлювати за даними карт свої думки, складати усні й письмові розповіді та робити висновки.
5. Виховні. Доводять учнів до відповідних ідейно-політичних висновків. До прикладу, формують у дітей поняття про ту чи іншу карту. Вчитель на яскравих прикладах показує значення даної карти у житті людей. Розкриває зміст окремих географічних назв, педагог розповідає учням про героїчні подвиги вітчизняних учених-географів чи дослідників.

Однією з найскладніших тем в цьому курсі є «Масштаб» [42]. Щоб полегшити учням розуміння цієї теми, потрібно запропонувати виконати вправи на обрахування масштабу, і продовжувати формування поняття «масштаб» у інших темах. Тут слід застосувати вправи на визначення відстані між містами, протяжності річок, гірських хребтів, особливо під час ігор тобто уявних подорожей по карті.

Для швидшого навчання читати карту школярів молодших класів необхідно залучати до практичної діяльності. Тут в хід ідуть такі завдання: самостійне знаходження об'єктів за умовними позначеннями, обчислення відстаней між пунктами за масштабом, складання коротеньких характеристик об'єктів, а також аналіз, зіставлення, порівнювання, висновки. Потрібно відмовитися від пасивного та механічного запам'ятовування умовних знаків карти.

Активізувати пізнавальну діяльність школярів при вивченні картографічних тем допомагають різноманітні ігри як на уроках і в позаурочній роботі.

Якщо говорити про засоби навчання, то географічні карти відносяться до знакових засобів. Вся інформація на них передається за допомогою умовних позначень та кольорів. Це дозволяє побачити усі наявні на планеті об'єкти, оцінити їх взаємоположення та положення у просторі. В початковому курсі застосовуються наступні види карт – фізичні карти своєї місцевості, України, півкуль, а також карта природних зон України, плани місцевості, і атлас "Світ та людина".

В сучасній методиці карта розглядається як: "... засіб триєдиного навчання: вона служить об'єктом вивчення, засобом наочності і джерелом знань про досліджувані географічні явища. Всі три компоненти географічних знань взаємопов'язані і взаємодіють один з одним, бо, не знаючи карти, неможливо використовувати її як засіб наочності і джерело знань". Отже, перед вчителем початкової школи стоїть складне завдання – навчити учнів розуміти карту, вміти її читати та використовувати для отримання нових знань. Така задача реалізується послідовно – робота починається із практичних занять на місцевості. Діти встановлюють місце розташування різних предметів по сторонам горизонту та визначають відстані між ними.

У класі можна дати поняття плану, ознайомити з масштабом, умовними позначеннями, скласти план місцевості. Розуміння карти буде більш глибоким, якщо при формуванні уявлення про неї буде використовуватися

методичний прийом порівняння плану та карти. Цей прийом передбачає зіставлення величини території, масштаби, умовні позначення, способи визначення сторін горизонту і т.д. Варто результати порівняння записувати в таблицю: завдання – розуміння карти.

Використовуючи такий прийом - порівняння плану місцевості і карти - за такими ознаками, як величина, зображення території, масштаб, способи визначення сторін горизонту та умовні позначення, допоможуть учням виявити специфіку карти, отже, зрозуміти її сутність.

В 4 класі письмові роботи можуть виконуватись за контурними картами, планом, масштабом тощо.

2.2. Підготовка до проведення уроків «Я досліджую світ» з використанням плану та карти у новій українській школі

Карта є важливим джерелом географічних знань. Щоб навчитися читати карту учні повинні спочатку опанувати географічну грамоту. Читати карту – означає навчитися по символах і позначеннях бачити місцевість такою, якою вона є насправді.

Щоб навчити учнів читати карту, спочатку їх ознайомлюють з топографічним планом місцевості і вчать його читати.

Підготовча робота розпочинається з ознайомлення із планом та картою у 4 класі з теми "Орієнтування на місцевості". Учні отримують знання про горизонт, основні та проміжні сторони горизонту, їх позначення, правила визначення їх за компасом і гномоном.

Вивчаючи тему "План" учні визначають що таке план, ознайомлюються із умовними позначеннями плану, з'ясовують значення плану, навчаються креслити план сірникової коробочки, столу, класу, майданчика школи користуючись власними вимірами та заданими масштабами. Це підводить дітей до розуміння умовних позначень географічної карти та до вміння їх читати.

При вивченні теми "Карта" учні з'ясовують різницю між планом та картою, що полягає в масштабі та площі зображуваної території: на карті зображені більші території, але масштаб їх зображення менший.

Щоб ознайомитися з об'єктами карти, учителю слід спочатку назвати об'єкт, показати його на карті, пояснити його значення, звернути увагу на характерні його особливості, записати назви на дошці, знайти ці об'єкти на своїх картах.

Щоб створити відповідне уявлення про об'єкт який ми вивчаємо роботу з картою слід поєднувати із використанням інших наочних посібників, що конкретизують зображення на карті та розкривають зміст умовних позначень. Карта є основним джерелом знань при вивченні географії. Карта містить стільки відомостей, скільки може помістити найдокладніший текстовий опис, тому потрібно вміти її читати.

Для покращеного орієнтування за картами потрібно проводити різноманітні практичні роботи, з використанням масштабу та визначення напряму. Ефективним методом навчання є умовні подорожі, коли учитель вказує маршрут, а діти розповідають усе що їм відомо про місцевість, через яку проходить ця подорож.

У 4 класі пропонуються найпростіші навички роботи із контурними картами. Методика роботи ґрунтується на методі порівняння контурної карти із фізичною картою або картою півкуль.

Назви географічних об'єктів на контурній карті слід підписувати великими літерами. Лист підписують справа від умовних позначення, всі річки підписують вздовж течії, великі річки підписують по два рази – біля витоків і біля гирла, назви гірських хребтів – вздовж їх пролягання, червоним кольором – кордони, чорним – родовища корисних копалин.

Навчальна програма визначає наступні етапи роботи: орієнтація на місцевості за компасом, креслення плану місцевості, поняття про масштаб, зображення напрямків об'єктів на плані, умовні позначення, відмінність плану від малюнків, читання плану та карти, її відмінність від плану, фізична

карта України, її читання, знаходження свого населеного пункту на карті [42].

При перевірці засвоєння знань про план та карту не слід вимагати від учнів переказування відповідних параграфів підручника. Щоб карти частіше "працювали" слід частіше пропонувати учням знаходити ті чи інші об'єкти на карті, що подаються в підручнику.

Умовні позначки оживають у дитячій уяві, показують учням стрімкі потоки та спокійні ріки, рівнини, розповідають про могутні лісові масиви та широкі простори степу.

Географічна карта включає в себе стільки інформації про місцевість, скільки може дати тільки детальний опис. У початкових класах карта служить не тільки наочним матеріалом, але й джерелом знань. Завдання учителя – допомогти зрозуміти мову карти. На початку учитель зупиняється на порівнянні плану та карти (територія, знаки, масштаб). Потім знайомить з умовним зображенням суші та моря (кольори).

При виконанні практичних робіт діти вимірюють малі відстані між окремими пунктами. Вимірюють протяжність Чорного моря із заходу на схід. Такі роботи розвивають просторові уявлення учнів.

Після вивчення даних тем потрібно щоб діти вміли визначати не тільки основні але проміжні сторони горизонту. Тут слід застосовувати вправи на вимірювання відстані: у якому напрямку від Києва знаходиться Івано-Франківськ, Тернопіль, Львів (вимірювання відстані).

У 4 класі вчитель знайомить учнів з невеликою кількістю географічних об'єктів: назви материків та океанів, місце розташування Києва – столиці України, Чорне море, гори та інші важливі об'єкти.

Перед тим як показати об'єкт на карті, учитель має повинен розповісти про нього, показує об'єкт на картинці, виявляє характерні його особливості та пояснює його значення. До прикладу: показуючи Чорне море, слід наголосити, що воно не замерзає. Свою назву море отримало за те, що під час бурі та шторму, особливо восени та взимку, його забарвлення зовсім чорним,

хоча у спокійному стані під час штилю воно яскраво-голубе та виблискує на сонці. Тут учителю слід продемонструвати картини "Буря на морі" та для порівняння картини "Спокійне море", "Південний берег моря" з серії таблиць для 4 кл.

Оголошення нових географічних назв та демонстрація їх на карті можуть бути різними. При вивчення материків та океанів учитель демонструє їх на карті, а учні знаходять в своїх атласах. Можна не показувати, а тільки називати об'єкти, наприклад материк чи океан. Діти повинні самостійно знайти їх у атласах. Можна завчасно написати на дошці, наприклад назви материків, а учні, коли виникне необхідність прочитають дані назви та знайдуть дані об'єкти на глобусі чи карті півкуль.

Методика роботи із контурною картою будується на порівнянні їх із фізичною картою та картою півкуль. Після вивчення материків та океанів учитель задає завдання по контурних картах півкуль, пропонуючи покласти поряд контурну та фізичну карту, дає завдання знайти спочатку на фізичній карті, а далі на контурній карті материк Північна Америка та відповісти, який океан омиває береги цього материка з різних сторін горизонту. Знайшовши на контурних картах назви материків та океанів учні підписують їх печатними буквами. Кольором можна позначити кордони, родовища корисних копалин.

Види карт для початкової школи різняться від карт, що застосовуються в середній та старшій школі. І мають такі особливості:

1. Відрізняються карти для початкової школи зображенням масштабу. Тут подається лінійний масштаб та записують його так 1 см – 50 км. (1 см замінює 50 км).

2. Карти мають більш яскраве забарвлення.

3. Кількість зображених об'єктів та назв даних на ній значно менше, тобто карта менш завантажена.

Не слід забувати про правила показу на карті.

1. Стояти так, щоб не закривати собою карту та показувати указкою довжину від 50 до 75 см.
2. Показувати місцезнаходження об'єкта а не підпис на карті.
3. Мова під час розповіді по карті повинна бути географічною "не зверху", а на півночі.

Вивчаючи тему "Земля – планета" учням в елементарній формі дається наукове уявлення про нашу планету, діти отримують первинні поняття про форму та величину Землі, способах її зображення на глобусі та карті півкуль [42]. Глобус є моделлю Землі, це чітко повинні уявляти учні. Він має забарвлення як і карта. На глобусі можна показати основні сторони горизонту. Тут слід застосувати пластилін, з якого зробивши фігури, ліплять їх у різних місцях глобуса. Якщо фігурка дивиться на північ, то позаду буде південь і т.д.

Провівши уроки в класі ми з'ясували, що розміщення океанів легше запам'ятовуються користуючись таким прийомом: учитель показує на карті Тихий океан, пояснює, чому йому дали таку назву, потім записує на дошці назву, а на глобус прикріплює смужку з написом "Тихий океан". Учні роблять такий же надпис на папері та закладають на карту півкуль. Тут обов'язково слід задати такі запитання: які материки омиваються Тихим океаном? які океани перетинають екватор? якими океанами омивається Північна Америка? який материк знаходиться в північній півкулі? які материки розташовані тільки у південній півкулі? який материк розташований навколо південного полюса?

Перевіривши знання, ми переконались, що найбільше помилок допускаються при показі Атлантичного, Тихого та Антарктичного океанів, тобто тих океанів та материків, які розділені на карті півкуль. Тому для того, щоб учні отримали цілісне уявлення про положення цих об'єктів потрібно при розгляді використовувати глобус.

Висновки до розділу II

Методи роботи із картами включає певну систему прийомів, яких треба навчити учнів у першу чергу. Всі прийоми роботи з картографічним матеріалом поділяються на такі групи.

1. Підготовчі - усвідомлення поняття про план та карту.
2. Математичні - ознайомлення з математичною основою карти, засвоєння поняття про масштаб, вимірювання по карті.
3. Графічні - це прийоми, що допомагають учням набути уміння креслити плани, працювати з контурними картами.
4. Словесні. Прийоми цієї групи дають можливість вчителю навчити дітей висловлювати за даними карт свої думки, складати усні й письмові розповіді та робити висновки.
5. Виховні. Доводять учнів до відповідних ідейно-політичних висновків. До прикладу, формують у дітей поняття про ту чи іншу карту. Вчитель на яскравих прикладах показує значення даної карти у житті людей. Розкриває зміст окремих географічних назв, педагог розповідає учням про героїчні подвиги вітчизняних учених-географів чи дослідників.

РОЗДІЛ ІІІ. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ТА МОНІТОРИНГ РІВНЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ МАТЕРІАЛУ

3.1. Географічні інновації для молодшої школи

У зв'язку із переходом на дванадцятирічну освіту виник курс «Я досліджую світ». Це курс, де деякі теми та розділи географічного циклу, тому зрозуміло, що він потребує застосування високоякісного картографічного матеріалу. Інститут передових технологій, який протягом останніх років долучає українських учнів до досягнень новітньої географічної науки, розробив навчальний атлас із курсу «Наша Батьківщина».

Це видання створене із урахуванням вікових особливостей сприйняття матеріалу дітьми молодшої школи. Картографічний матеріал в цих атласах подається спрощено, але не примітивно. Використання атласу на уроках надає можливість реалізовувати індивідуальні здібності учнів, розвивати у них просторове уявлення і відкриває нові можливості у викладанні предмету цього предмету.

Атласи мають значне інформаційне наповнення. Головною складовою є карти чи ілюстровані схеми, що виготовлені на високому професійному й художньому рівні.

Як того вимагає шкільна програма, видання знайомить школярів із державною символікою і культурною спадщиною України. карти і картосхеми «Сонячна система», «Зоряне небо північної півкулі», «Земля – планета сонячної системи, «Глобус – модель землі», «Горизонт. Положення Сонця на небосхилі в різні пори року», «Річний рух Землі», «Добовий рух Землі», «Поняття сторін горизонту. Орієнтування на місцевості» закладають підвалини знань із астрономії і загальної географії.

Розділ «Поняття про план. Поняття про масштаб» знайомить дітей четвертого класу із основами картографічних знань, щоб підготувати дітей зустріти цю тему у шостому класі.

«Фізична карта півкуль» та «Природні зони й тваринний світ Землі» знайомить дітей з основами географії материків і океанів та формує поняття про закономірності поясної зональності і висотної поясності.

Серій карт «Фізична карта України», «Природні зони України», «Форми земної поверхні», «Рослинний і тваринний світ» знайомлять дітей із основами фізичної географії України.

Такі карти як «Населення Землі, України та області» і «Господарство України» знайомлять школярів із основами соціальної та економічної географії України, у легенді карти «Господарство» подаються стислі коментарі до її змісту.

Сьогоднішній досвід показує, що значних результатів у початковій школі дає його інформатизація. Поява комп'ютерів у класних кімнатах нушівців є загальносвітовою тенденцією [14].

Учні сучасної початкової школи завдяки загальній комп'ютеризації життя вже мають базовий рівень користування комп'ютером. Це дозволяє більшості учням досить впевнено почувати себе при застосуванні комп'ютерів у навчанні.

Комбінуючи різні джерела інформації та використовуючи комп'ютери на уроках, можна задіяти кілька систем запам'ятовування інформації школярами, до яких додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці, а у дорослих не є вже такою ефективною. Через те, використання інформаційних технологій в навчальному процесі значно ефективніше при роботі з учнями початкової школи, ніж із старшокласниками [14].

Гарні напрацювання в інформатизації молодшої школи є сьогодні і в Україні. Декілька років тому Інститут передових технологій розробив для

учнів електронні атласи з Історії України та курсу «Мій Київ», що успішно використовують вчителі.

В школах можна проводити моніторинг рівня запам'ятовування учнями матеріалу. Для цього слід обрати експериментальний клас, уроки у якому проходять в обладнаному комп'ютерами кабінеті, та контрольний, учні якого навчатимуться у звичайному класі.

Для молодшої школи гарною розробкою став електронний атлас для 4 класу «Я і Україна», який підготували до видання Інститут передових технологій. Це – перший педагогічний програмний засіб, що підготовлений в Україні для молодшої школи.

Даний атлас відповідає навчальній програмі, доповнює підручник та може бути гарним доповненням до поліграфічних навчальних ресурсів у школі. CD-атлас крім високоякісних електронних карт, містить малюнки, тексти, фотографії, запитання до самоперевірки та «розваги», які в ігровій формі активізують посидючість, наполегливість, сприяють зацікавленню вивченню предмету і виконання завдань.

У цьому виданні витримана збалансованість тематичного навантаження і співвідношення ілюстративних, текстових і картографічних елементів карти. Карти атласу чудово оформлені, доповнені малюнками, оригінальними схемами і таблицями. Позитивне значення у вивченні предмету мають ілюстрації й відеосюжети, які роблять матеріал, котрий вивчається більш доступним, зрозумілим та покращують його запам'ятовування і засвоєння.

Використання електронного атласу набуває великого значення під час виконання практичних робіт і вивчення теми «Твій рідний край». На уроках «Рідний край на території України» або «Корисні копалини в рідному краї» варто використовувати електронні фізичні карти України, збільшені на необхідній ділянці до максимального масштабу. Додаткові знання школярам дадуть слайди і відеосюжети, особливо під час використання таких електронних карт як «Природні зони України. Рослинний та тваринний світ».

Цікавою може бути робота як для учня, так і для учителя, робота з електронними контурними картами, які входять до складу атласу. На контурній карті великого розміру, яка демонструється, наприклад, на мультимедійній дошці, набагато зручніше пояснити правила заповнення контурних карт, вимоги до підписів, та як наносити умовні позначення. Це полегшує поточний контроль знань школярів, що пов'язаний зі знаннями географічної номенклатури та підсилює інтерес учнів до предмету та звичайно стимулює розвиток комп'ютерних навичок.

Такий інтерфейс педагогічного програмного засобу легкий для сприйняття як учителями, так і учнями, а в «Керівництві користувача» надається детальна інформація щодо використання цієї програми.

І навіть якщо використання електронного атласу потребує певного рівня технічного забезпечення навчальних класів і комп'ютерної обізнаності користувачів, воно відкриває новітні можливості у вивченні дисципліни та реалізації індивідуальних здібностей дітей.

Сучасні функції CD-атласу дають можливості використовувати його учителем при підготовці до уроків, розробці й використанні тестового контролю знань школярів, тиражування завдань на окремих аркушах. Учнім він буде в пригоді при підготовці домашніх завдань, у написанні рефератів й повідомлень, формуванні навичок роботи із комп'ютером.

Використання такого CD-атласу можливе і при наявності хоча б одного комп'ютера, до якого під'єднаний проектор, мультимедійна дошка, телевізор або монітор із великим екраном. У такому випадку карти електронного атласу можна використовувати замість настінних карт. Також учні можуть переглядати такий атлас через персональний комп'ютер.

3.2. Проведення моніторингу рівня запам'ятовування навчального матеріалу

Наше експериментальне дослідження полягало в моніторингу засвоєння матеріалу в учнів 4-их класів при вивченні теми про планети, материки та океани, Україну, застосовуючи картографічний метод. Дослідження проводилось на базі Маршинецького ліцею Новоселицької міської ради.

У школі два четвертих класи з різними мовами викладання. Експериментальним класом ми обрали україномовний 4-Б клас, а контрольним виступав 4-А румуномовний. В експериментальному класі ми провели урок з застосуванням комп'ютерних технологій, а саме з використанням інтерактивних карт, в контрольному класі дану тему подали у звичайному форматі, використовуючи атласи та контурні карти.

Давайте розглянемо хід уроків в одному і в іншому класі.

Тема уроку в експериментальному класі: Електронні карти. Режим перегляду карт. Віртуальні подорожі сузір'ями, планетами, материками, океанами.

Мета уроку:

Навчальна: Ознайомити дітей із поняттям "електронні карти", навчити їх орієнтується в електронних навчальних картах для перегляду сузір'їв Сонячної системи, материків і океанів Землі, України;

Розвивальна: Розвивати уміння правильно та чітко висловлювати свої думки, увагу, логічне мислення та грамотно формулювати твердження із предмету;

Виховна: Виховувати самостійність і відповідальність.

Тип уроку: засвоєння нових знань та формування вмінь.

Обладнання і наочність: комп'ютери, презентація, проектор, інструкції з техніки безпеки.

Програмне забезпечення: Solar, Microsoft Power Paint, Google map, графічний редактор Paint.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

- Привітання
- Перевірка відсутніх
- Перевірка готовності учнів до уроку.

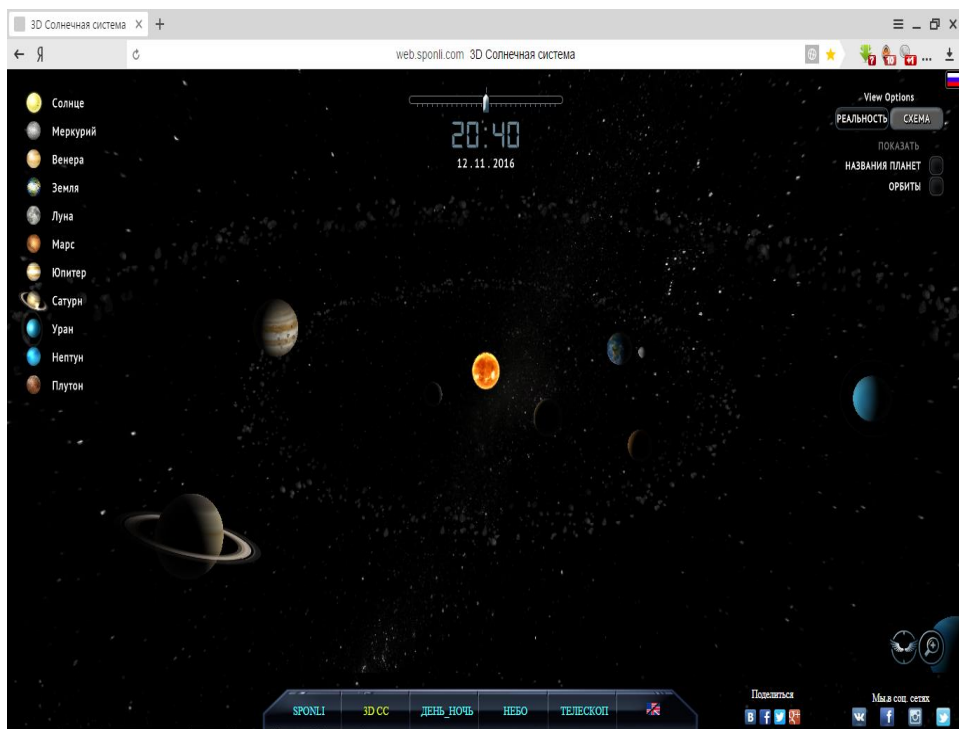
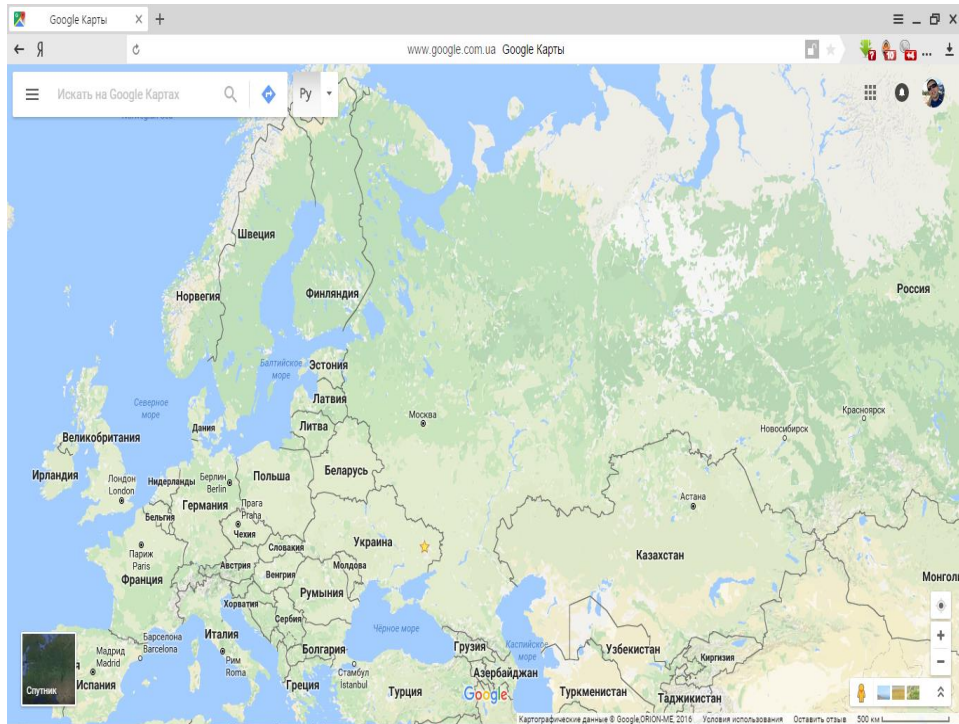
II. Актуалізація опорних знань.

1. Назвіть основні правила поведінки та безпечної роботи в комп'ютерному класі.
2. Для чого людям потрібні карти?
3. Як називається наша планета?
4. Які планети Сонячної системи можете назвати?
5. Яка планета Сонячної системи Вам більш до вподоби?
6. Яким кольором позначають на картах океани, моря, річки та озера?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Сьогодні на уроці ми з Вами будемо подорожувати планетами Сонячної системи, країнами Світу та Україною. А також кожен із вас вибере одну планету, яка йому подобається, для виконання проекту. Для цього вчитель готує учням спеціальні заготовки інтерактивних карт.

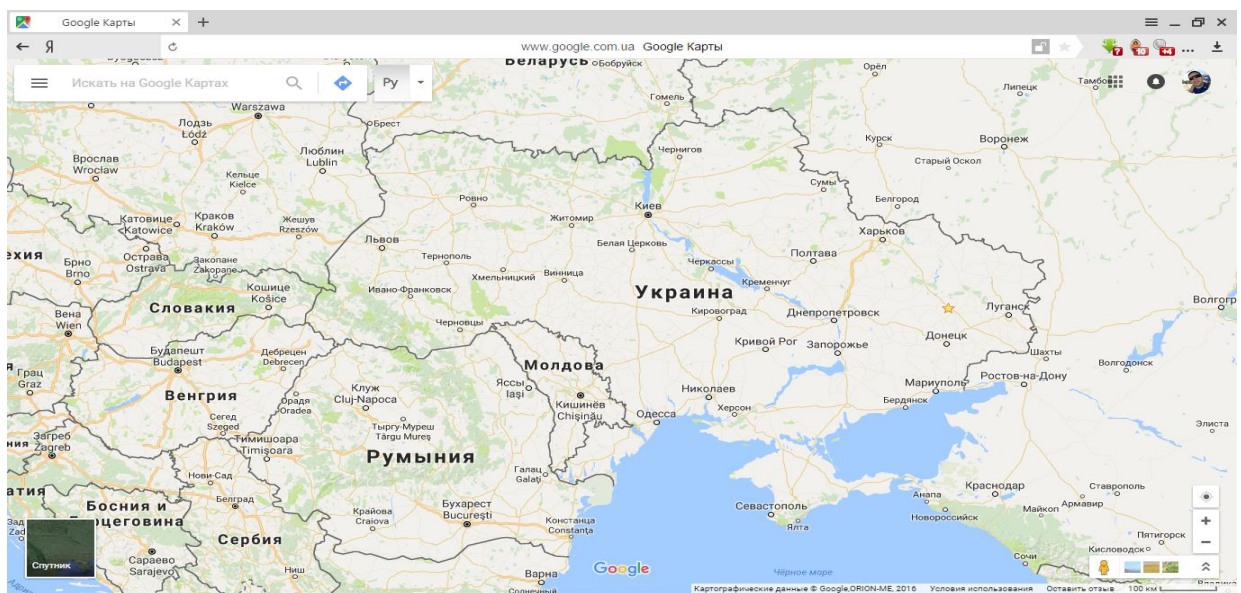
IV. Вивчення нового матеріалу. (слайд 4)

Розповідь учителя з елементами демонстрування презентації.

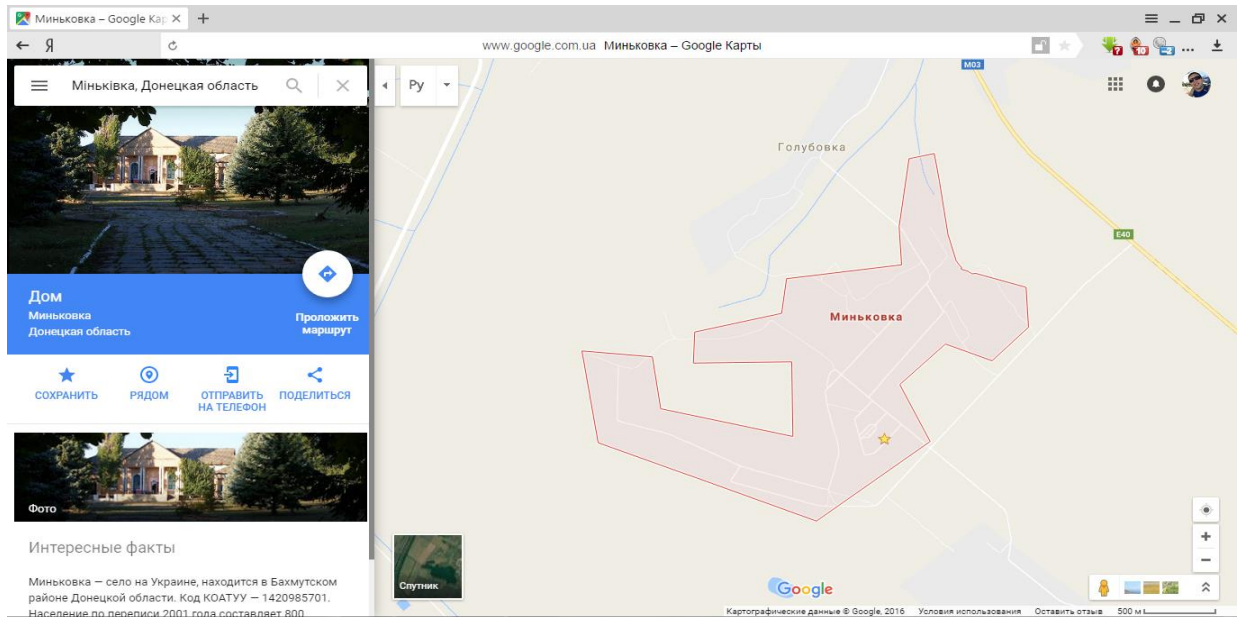
Електронна карта - картографічне зображення, створене на основі даних цифрових карт і візуалізоване на відеомоніторі комп'ютера або відеоекрані іншого пристрою (наприклад, супутникового навігатора).

За допомогою електронних карт ми маємо змогу віртуально мандрувати країнами світу, переглядати плани місцевості та доріг, виконувати пошук за адресами та назвами організацій, прокладати маршрут нашої подорожі, та дивитися панорами міст, країн, а також зробити віртуальну подорож вулицями та пам'ятками міст.

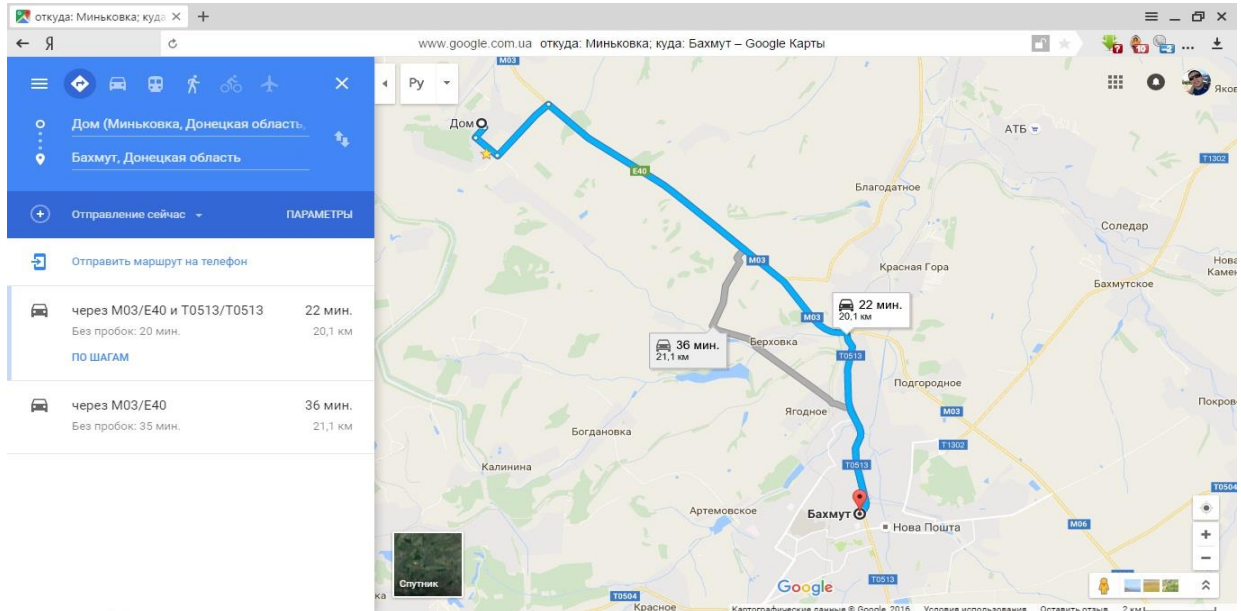
Якщо уважно подивимось на рисунок, то на прикладі сервісу Google map бачимо, що в правому нижньому куті у нас є *шкала масштабу* за допомогою якої ми можемо збільшувати та зменшувати масштаб нашої карти, для більш зручного використання.

Для більш швидкого знаходження потрібного місця використовується рядок пошуку. Для цього необхідно ввести назву потрібної країни або міста і нам відображається результат пошуку. Наприклад нам потрібно знайти на карті село Маньківка, ми в рядку пошуку вводимо с.Міньківка, обираємо запропонований результат і дивимося на карту.

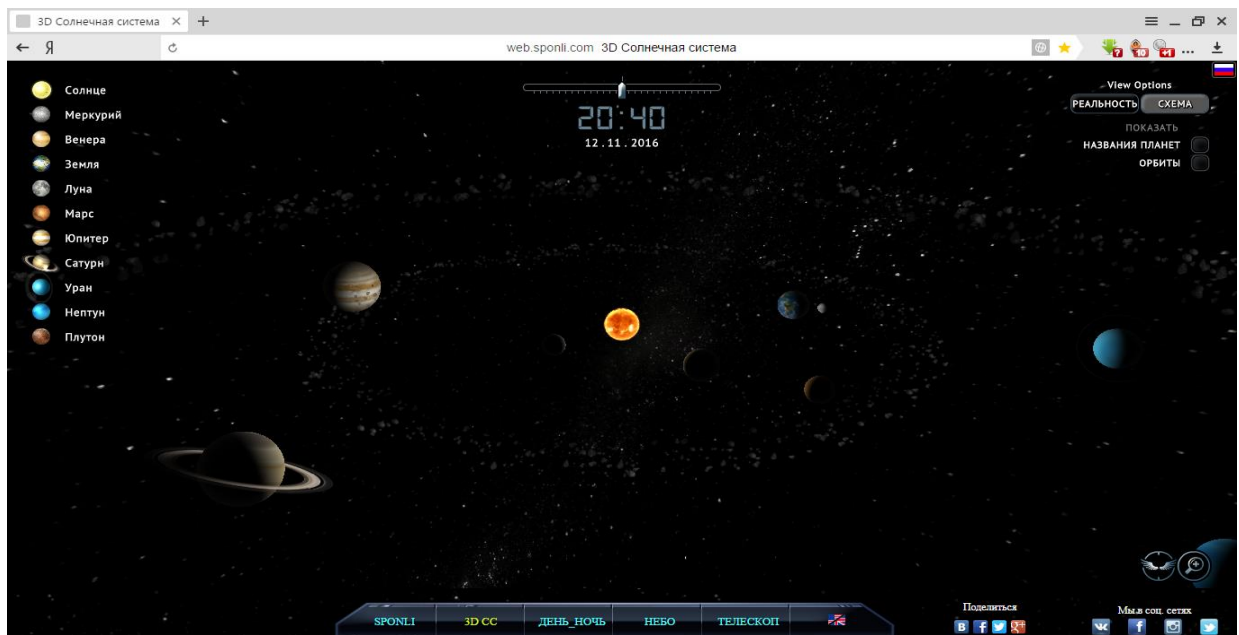

За допомоги функції прокладення маршруту ми маємо змогу дізнатися відстань та приблизний час руху до потрібного місця. Наприклад нам потрібно дізнатися відстань між школою та домом. На карті біля рядку пошуку натискаємо «як добратися». Потім вибираємо місця на карті звідки почнеться на шлях, а потім вибираємо куди нам треба. Дивимось результат.

А ще ми маємо можливість віртуально подорожувати планетами та сузір'ями. На уроках Я досліджую світ ви вивчали, що таке планета, які бувають планети. А у віртуальних подорожах ми можемо подивитися на них за допомогою програми Solar, побачити в якій послідовності від Сонця вони розташовані. Також при перегляді планет ми маємо нагоду дізнатися їх

основні характеристики: діаметр, гравітація, атмосфера, відстань від Сонця та період обертання навколо осі та навколо Сонця. Ще ми можемо дізнатися відстань між планетами.

V. Фізкультхвилинка [27].

Щось не хочеться сидіти,
 Треба трохи відпочити.
 Руки вгору, руки вниз,
 На сусіда подивись.
 Руки вгору, руки в боки
 І зроби чотири кроки.
 Вище руки підніміть підняти руки,
 І спокійно опустіть.
 Плесніть, діти, кілька раз.
 За роботу - все гаразд.

VI. Робота за комп'ютером

1. Інструктаж з ТБ.
2. Ознайомлення з Solar.
3. Кожен учень вибирає собі одну із планет Сонячної системи.

4. За допомогою клавіші Print Screen та графічного редактора Paint створюємо фото обраної планети.

5. Додаємо фото до своєї презентації.

VII. Релаксація

Працюючи за комп'ютером, не можна забувати про відпочинок для очей, адже вони теж втомлюються.

- Обертати очима по колу.
- Рухати вгору, вниз.
- Рухати вліво, вправо.
- Заплющити та розплющити очі.

VIII. Підсумок уроку

1. Що цікавого ви сьогодні дізналися на уроці?
2. Що найбільше сподобалося?
3. Що запам'яталося?
4. Про що хотіли би дізнатися більше?
5. Якими сервісами можна користуватися для віртуальних подорожей?
6. Скільки планет в нашій сонячній системі?
7. Яким чином виміряти відстань від однієї планети до іншої?

Тема уроку в контрольному класі: Наша планета Земля. Частини світу, материки, океани.

Мета: Формування предметних компетентностей. Ознайомити учнів з поняттями "Частини світу", "материк", "океан". Навчити показувати на карті всі частини світу, материки та океани.

Формування ключових компетентностей:

Вміння вчитися: розвивати критичне мислення, стимулювати творчу уяву учнів, вміння висловлювати власні думки.

Комунікативної: розвивати мовлення, збагачувати словниковий запас учнів.

Соціальної: удосконалювати навички роботи в парі, групі.

Громадянської: виховувати інтерес і бережливе ставлення до природних багатств Світового океану та Землі.

Тип уроку: комбінований

Форма проведення уроку: індивідуальна, групова, в парах.

Обладнання і матеріали: Класна дошка і кольорова крейда, фізична карта світу та глобус (за наявності), презентація, комп'ютер та мультимедійний проектор, контурна карта півкуль, картки із словами: план, карта, глобус.

Хід уроку

I. Вступна частина

1. Організаційний момент

Вітання:

-Доброго ранку! Доброго дня всім! Наш урок залюбки поведе тебе в світи. І відповідь на запитання «ЯК?», «ЧОМУ?» і «ДЕ?» .

Вправа « очікування».

-Що ви очікуєте від уроку?

Відповіді учнів.

- А я очікую, що ви будете дружно, наполегливо працювати, підтримувати одне одного, радіти успіхам і досягненням однокласників.

II. Основна частина

1.Актуалізація опорних знань.

Сьогодні ми з вами здійснимо кругосвітню подорож

-Хто такі мандрівники?

-Що може знадобитися мандрівникам в дорозі? (на дошці картки із словами: план, карта, глобус)

-Що таке карта? Глобус?

- Що нам знадобиться для кругосвітньої подорожі? (карта)

-Яку форму має наша планета?

2.Мотивація навчальної діяльності

Гра «Дешифрувальник» Розшифрувати слова за допомогою кодів.
(вiдповiдь: *планета Земля*)

	а	б	в	г
1	П	Е	Н	А
2	Л	Л	М	Я
3	Е	Т	А	З

Код 1 слова: 1А,2Б, 1Г, 1В, 1Б,3Б,3В

Код 2 слова: 3Г,3А, 2В,2Б,2Г

2. Оголошення теми і завдань уроку

«Всі люди у цьому світі, а також інші живі істоти мають спільний дім — планету Земля. Цього тижня ми будемо досліджувати та дізнаватися більше про нашу красуню Землю».

Бесіда «Земля». Прочитайте учням вірш «Земля»

Зпитання для обговорення:

- Чому красі Землі дивуються інші планети?
- Які кольори має наша планета, якщо ми будемо дивитися на неї із космосу?

Підсумуйте: «Земля — це єдина планета Сонячної системи, населена живими організмами. Це пов'язано з тим, що саме на Землі є вода, повітря, а також сонячне світло і тепло».

Запропонуйте учням переглянути уривок відео:

<https://tinyurl.com/y6s4h923>

Зпитання для обговорення:

- Що є на планеті Земля?
- Що зображують на картах зеленим кольором? Коричневим? Голубим?
- Чому Землю ще називають «голубою планетою»?

Щоб дізнатися, де ще ми можемо побачити зображення Землі, попросіть дітей розгадати загадку:

Підсумуйте: «Глобус — це зменшена у багато разів копія, модель Землі. Якщо ми подивимося на Землю, ми побачимо багато блакитного кольору, через велику кількість водного простору» (слайд 6).

Велику частину Землі займає вода. Це Світовий океан. Океан - це ім'я бога безмежного моря. На Землі чотири океани.

-Тихий океан- найбільший. Другий за величиною - Атлантичний океан. Індійський океан – займає третє місце і є найтепліший. Північний Льодовитий – найхолодніший і найменший океан (слайд 7).

4. Робота з підручником. Серед величезного водного простору розташовані ділянки суші - це материки. З давніх часів сушу ділять на частини світ (на дошці карта: "півкуль").

Дізнатись, що таке материки допоможе підручник. (сторінка 33)

Запитання для обговорення:

- Скільки материків ви знайшли на карті півкуль? Назвіть їх.
- Скільки океанів на Землі? Назвіть їх.

Підсумуйте: У східній півкулі розташований найбільший материк - Євразія. На цьому материкі знаходиться наша Батьківщина - Україна. Наступний за величиною материк: Африка. Ще два материки розташовані в західній півкулі. У відмінності від Євразії, де дві частини злилися воедино, навпаки: Америка розділена на два материки: Південна Америка і Північна Америка.

- Яку ще велику ділянку суші, оточену водою, бачите на карті?

Це Австралія - найменший материк. І останній материк: Антарктида. (слайд 9). Це найхолодніший і найсухіший континент на Землі.

Фізкультхвилинка «Австралійський дощ»

Щоб створити ефект австралійського дощу всі вправи ми будемо супроводжувати відповідним фразами, коментуючи кожну дію.

— Починається тропічний дощ! (*приготувалися*).

- Піднімається вітер! (*потираємо долоньки*).
- Падають перші краплини дощу (*клацаємо пальцями і язичком*).
- Почалася злива (*плескаємо долонями по стегнам*).
- Злива перетворилася на бурю (*тупаємо*).
- Ось буря стихає (*плескаємо долонями по грудях*).
- Стихає злива (*плескаємо долонями по стегнам*).
- Закінчується дощ, падають останні краплі (*клацаємо пальцями і язичком*).
- Шумить тільки вітер (*потираємо долоні*).
- Австралійський дощ скінчився.
- Сонце! (*Діти піднімають руки вгору*).

Закріплення нових знань у процесі практичної діяльності

Вправа «У нашої Землі є...»

1. Підготуйте кубики з написами назв материків та океанів Землі (додаток 1).
2. Запропонуйте учням за бажанням кинути кубики та показати на карті і глобусі об'єкти (материк або океан), назви яких випали на кубиках.
3. У цей час інші учні знаходять ці ж об'єкти на малюнках у підручнику

5. *Робота в групах*

1. Об'єднайте учнів у групи за допомогою пазлів. Можна спочатку наклеїти зображення на картон, а вже потім розрізати.
2. Роздайте кожній групі аркуші з додатком 2.
3. Запропонуйте дітям виконати завдання: скласти пазл з назвою материка та віднайти його на контурній карті і розфарбувати його.

III. Підсумкові завдання (зворотний зв'язок, рефлексія, релаксація)

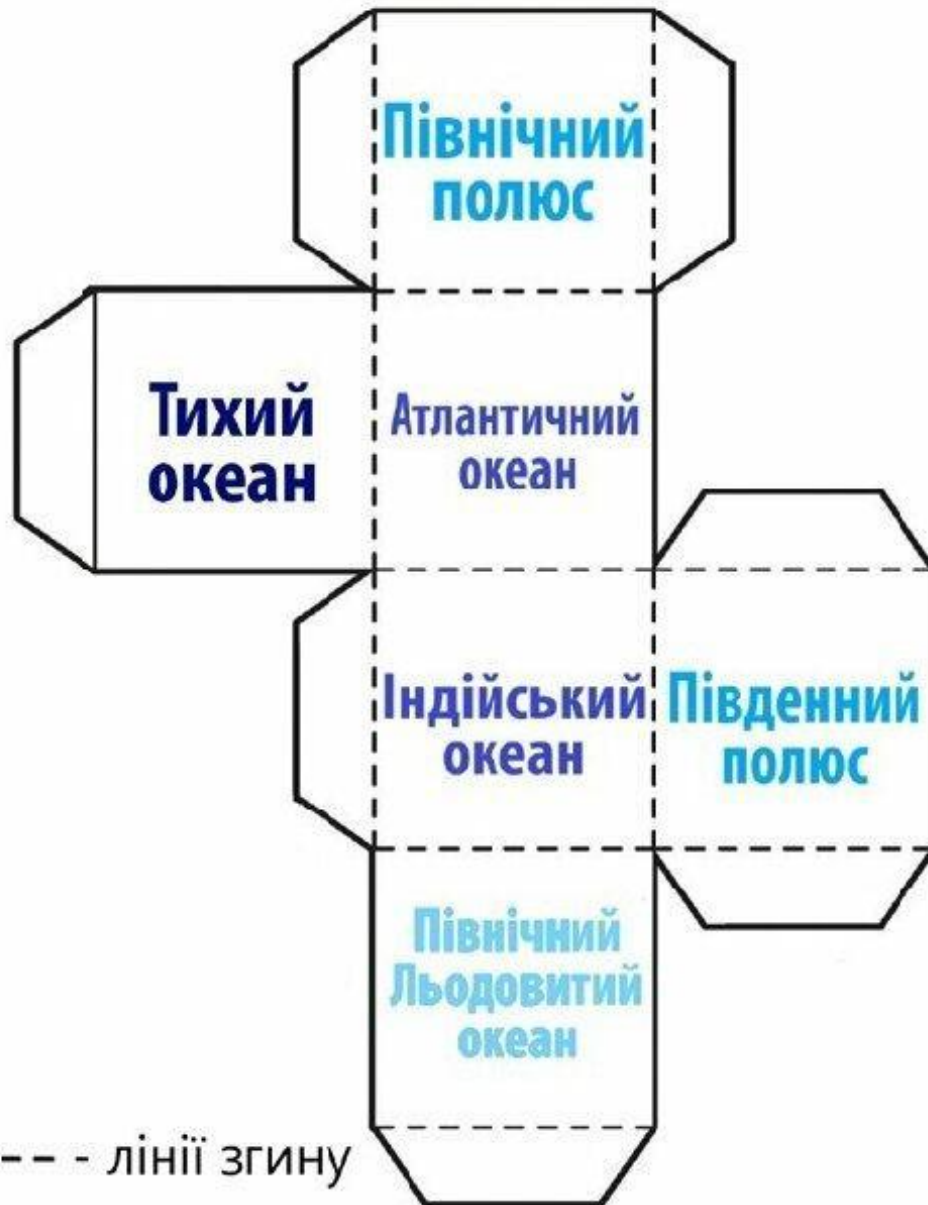
1. «Діамант». Запропонуйте учням по черзі сказати те, що було найцікавішим, найбільш здивувало на уроці, продовживши фразу: «Справжній діамант уроку — це ...»

2. Зберіться всі в коло і тричі одночасно повторіть: «Ми — любимо нашу Землю! Ми — молодці!» Поаплодуйте собі та нашому спільному дому — Землі.

Провівши моніторингові уроки у початковій школі, ми можемо зробити висновки, що урок з використанням інтерактивних карт зацікавив дітей більше. Експериментальний урок виявив самостійність учнів до засвоєння матеріалу. Задіявши комп'ютерні технології, до сприйняття інформації додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці.

Додаток І(продовження)

ОКЕАНИ Й ПОЛЮСИ

Висновки до розділу III

Комбінуючи різні джерела інформації та використовуючи комп'ютери на уроках, можна задіяти кілька систем запам'ятовування інформації школярами, до яких додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці, а у дорослих не є вже такою ефективною. Через те, використання інформаційних технологій в навчальному процесі значно ефективніше при роботі з учнями початкової школи, ніж із старшокласниками.

Провівши моніторингові уроки у початковій школі, ми можемо зробити висновки, що урок з використанням інтерактивних карт зацікавив дітей більше. Експериментальний урок виявив самостійність учнів до засвоєння матеріалу. Задіявши комп'ютерні технології, до сприйняття інформації додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи шкільну практику виявляємо наявність суперечностей між завданнями щодо формування в молодших школярів природничих знань, що передбачені у новітніх нормативних документах, і недостатнім рівнем їх вирішення. Набуває особливої значущості проблема формування понять «план місцевості і карта». Учні, як показує дослідження, часто засвоюють визначення поняття без розуміння його сутності, оперують термінами без усвідомлення наявних істотних ознак, та відчують труднощі в класифікації та систематизації понять. Ліквідація таких суперечностей передбачає здійснення спеціально організованого процесу формування понять і цілеспрямованої системи роботи в ньому, що дозволить поєднати процеси навчання та розвитку учнів.

Навчання «Я досліджую світ» здійснюється методами, у яких враховуються їх внутрішня та зовнішня сторони. Внутрішня сторона відображається методами за рівнем пізнавальної самостійності учнів: репродуктивний, пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу, дослідницький (пошуковий), евристичний (частково-пошуковий). Зовнішня – методами за джерелом знань: словесні (бесіда, розповідь, пояснення), наочні (використання натуральних, образотворчих, аудіовізуальних засобів наочності, моделей), практичні (дослід, практична робота, спостереження). Всі вищепераховані методи поєднуються. Наприклад, репродуктивна бесіда, репродуктивна розповідь, проблемний виклад, евристична бесіда, дослідницька практична робота, репродуктивна практична робота.

При роботі з планом, а потім і з іншими планами та картами треба звернути увагу дітей на те, що саме зображено на них.

У другому класі, продовжуючи роботу із планом класу, переходити від роботи із макетом шкільної ділянки до її плану, і на початковому етапі роботи план використовувати паралельно із макетом, який дає можливість

співвідносити умовні позначення плану опосередковано через макет із позначеними ними об'єктами реальної місцевості.

Важливим у цій роботі є формування свідомого сталого уявлення про просторове розміщення знайомих, які постійно спостерігаються, об'єктів, співвідношення їх із умовно-об'ємними та символічними зображеннями, вміння передавати словесно і графічно їхні просторові характеристики. У план найближчого оточення включаються вулиці, що розташовані поряд зі школою.

Діти другого класу можуть відтворити за планом макет шкільного подвір'я та скопіювати план. Впродовж всього навчального року проводяться практичні заняття на закріплення навиків просторового орієнтування. Потрібно добиватися від школярів використання під час роботи із макетом та планом слів, які позначають просторові характеристики об'єктів (високий, низький, великий, маленький,) і просторові відношення між ними (праворуч, ліворуч, ближче, далі, ззаду, спереду). Учні мають набути вмінь вірно зорієнтувати будинок школи на макеті та розмістити решту об'єктів відносно нього.

В третьому та четвертому класах радіус найближчого оточення збільшується. У класній кімнаті мають бути плани мікрорайону, населеного пункту (села, міста), на яких виділені знайомі дітям орієнтири. Діти повинні знати, де на плані розміщена їхня школа, та навчитися показувати шляхи сполучення, що зв'язують школу й інші знайомі об'єкти (кінотеатри, вокзали, центр міста, та ін.).

Отже, перед систематичним навчанням даної дисципліни, коли вивчається одна із найважливіших та найскладніших тем – "План та карта", учні отримують важливу основу для її вивчення та розуміння. Картографічна складова ставить за мету навчити школярів формальному читанню картографічних посібників, і завдання учителя полягає у тому, щоб розвинути такі вміння до рівня, які необхідні для вивчення географічного матеріалу, передбаченого програмою.

В сучасній методиці карта розглядається як: "... засіб триєдиного навчання: вона служить об'єктом вивчення, засобом наочності і джерелом знань про досліджувані географічні явища. Всі три компоненти географічних знань взаємопов'язані і взаємодіють один з одним, бо, не знаючи карти, неможливо використовувати її як засіб наочності і джерело знань". Тому, перед учителем початкових класів стоїть складне завдання – навчити учнів розуміти карту, вміти її читати та використовувати для отримання нових знань та вмінь. Така задача реалізується послідовно – робота починається із практичних занять на місцевості. Діти встановлюють місце розташування окремих предметів по сторонам горизонту та визначають відстані між ними.

Отже, можна дійти висновку, що використання плану та карти на уроках «Я досліджую світ» сприяє не тільки отриманню нових знань, а й підвищенню рівня навчальної діяльності учнів нової української школи.

Сьогоднішній досвід показує, що значних результатів у початковій школі дає його інформатизація. Поява комп'ютерів у класних кімнатах нушівців є загальносвітовою тенденцією.

Учні сучасної початкової школи завдяки загальній комп'ютеризації життя вже мають базовий рівень користування комп'ютером. Це дозволяє більшості учням досить впевнено почувати себе при застосуванні комп'ютерів у навчанні.

Комбінуючи різні джерела інформації та використовуючи комп'ютери на уроках, можна задіяти кілька систем запам'ятовування інформації школярами, до яких додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці, а у дорослих не є вже такою ефективною. Через те, використання інформаційних технологій в навчальному процесі значно ефективніше при роботі з учнями початкової школи, ніж із старшокласниками.

Провівши моніторингові уроки у початковій школі, ми можемо зробити висновки, що урок з використанням інтерактивних карт зацікавив дітей більше. Експериментальний урок виявив самостійність учнів до засвоєння

матеріалу. Задіявши комп'ютерні технології, до сприйняття інформації додається емоційна сфера сприйняття вивченого матеріалу, що відіграє особливо велике значення в молодшому шкільному віці.

Список використаної літератури

1. Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: використання інформаційно-комунікаційних технологій у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти» Київ: Генеза, 2019. 96 с.
2. Бех І., Вербицький В. Оновлення освіти: фокус на ранній вік Освіта. - 2017. № 50-51. С. 5.
3. Белуха С. Шлях до нової української школи. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність навчального закладу [Текст]. Директор школи. 2017. №19-20. с.65
4. Бондарчук Є. Інтерактивні технології - шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра. Початкова школа.- 2017. №11. с.1
5. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентісного підходу. Київ: Генеза, 2019. 256 с.
6. Державний стандарт початкової освіти. Завуч. 2018. №8. с.4
7. Зразкове освітнє середовище: європейський досвід [Текст]. Сучасна школа України. 2019. №1. с.18
8. Інтегровані уроки. Початкова освіта. 2017. №19. с.48
9. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2019. 136 с.
10. Короденко М. Нова школа - нові підходи. Освіта України. 2017. № 43. с.6.
11. Косарева Н.Сучасний погляд на превентивне виховання в новій українській школі. Виховна робота в школі. 2018. №5. с.31
12. Мамат Д. Упровадження НУШ і педагогічне лідерство. Освіта України. 2018. №41- 42. с.8

13. Машика В. Основні новели Закону України «Про освіту. Класному керівнику. Усе для роботи. 2018. №1.-с.4
14. Мицька М. Створення інноваційного середовища - шлях до нової української школи. Директор школи. 2017. № 23-24. С.54-72.
15. Ніколаєнко Л. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті//Початкова освіта.-2018.-№12.-с.5
16. Нова українська школа : чого ми прагнемо? [Текст] .Завуч. 2018. №6.-с.4
17. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Za zag. red. N.M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2019. 208 s.
18. Новий освітній простір, або якою повинна бути Нова Українська школа [Текст]. Сучасна школа України. 2019. №1.-с.4
19. Новий стандарт початкової освіти: що це означає? Початкова освіта.-2018. №9.-с.6
20. Організація простору в школі: ідеї та помилки [Текст]. Сучасна школа України. 2019. №1.-с.13
21. Підготовка вчителів Нової української школи [Текст]. Завуч. 2018. №5.-с.4
22. Підготовка вчителів Нової української школи. Затвердження Типової програми щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників Завуч.-№5. с.4
23. «Природа рідного краю» Гра-квест для першокласників [Текст]. Сучасна школа України. 2019. №1.-с.51
24. Проект нового державного стандарту початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://newstandard.nus.org.ua/>
25. Савченко О. Сухомлинський і НУШ [Текст]. України. 2018. №41-42. с.14
26. Стандарти освіти. Нова українська школа: основи. Класному керівнику. Усе для роботи. 2017. №1. с.2

27. Сторожук А. Фізкультхвилинки для супер-розминки у 1-му класі за темами тижнів [Текст]. Вихователю ГПД. Усе для роботи. 2018. №7. с.25
28. Ступаченко А. Труднощі першокласників у період адаптації. Профілактика та особливості подолання. Початкова освіта. №22. №22.-с.4
29. Сучасний педагог розкриває потенціал учнів [Текст]. Сучасна школа України. 2019. №1.-с.22
30. Учителі-новатори [Текст]. Освіта України. 2016. №15.-с.8
31. Ушмарова В. Організація науково-методичної роботи з учителями початкової школи у контексті Концепції «Нова українська школа» [Текст]. В.Ушмарова. Початкова школа. 2017. №9.- с.1
32. Халіна О. Формування громадянської компетентності. Реалізація концепції «Нова українська школа»./Психолог. 2018. №7-8. с.48
33. Цісар Н. Нова українська школа: чого ми прагнемо? Завуч. №6. с.4
34. Шулікін Д. Академічна доброчесність: виклики і практики [Текст] Д.Шулікін. Освіта України. 2018. №36.-с.6
35. Яковенко Л.Зразки проведення ранкових зустрічей [Текст]. Початкова школа. 2018. №9. с.18
36. Яценко Л. Інтеграція навчальних предметів як ефективна форма навчання молодших школярів [Текст]. Початкова освіта. 2018. №1. с.6
37. 100 днів освіти. Про Коцепцію нової української школи і нового вчителя [Текст]. Завуч. 2016. №19. с.4
38. 15 ідей для роботи з дітьми. Сучасні форми роботи в школі [Текст]. Шкільний світ. 2017. №3. с.21.
39. <https://pidruchnyk.com.ua/1319-ya-doslidzhuyu-svit-ischenko-2-klas.html>
40. <https://pidruchnyk.com.ua/1320-ya-doslidzhuyu-svit-voloschenko-1-klas.html>
41. <https://pidruchnyk.com.ua/1552-a-doslidzhuyu-svit-3-klas-kornienko-nush.html>
42. <https://pidruchnyk.com.ua/1615-ya-doslidzhuyu-svit-4-klas-gilberg.html>